

A romák szociális helyzete és kilátásaik az oktatást illetően

---

Jelige: PAQ 007

Tartalom

1.	Bevezetés.....	1
1.1.	A kutatás előtti feltevéseim, kérdéseim	2
2.	A kutatás célja, módszerei	3
3.	A magyarországi cigányságról.....	5
3.1.	A kezdetektől napjainkig.....	5
3.2.	Számadatok a magyarországi roma népességről	6
3.3.	A roma népesség iskolai végzettsége	8
4.	Esélyegyenlőség	11
4.1.	Általános meghatározások, fogalmak, törvények	11
4.2.	A hátrányos megkülönböztetés típusai	13
4.3.	Esélyegyenlőség a közoktatásban	15
5.	Környezeti tapasztalatok	17
5.1.	A problémák vázolása, körülmények megmagyarázása	17
5.2.	Környezeti tapasztalatok Toldon	22
5.3.	Az Igazgyöngy Alapítvány és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény tevékenysége, segítő és ösztönző programjai	25
6.	Saját felmérésem körülményei, eredményei, konklúziója	30
6.1.	A felmérés módszere, a kérdőívek összetétele.....	30
6.2.	A felmérés körülményei.....	31
6.3.	Eredmények, összefüggések	33
6.3.1.	A szülők által kitöltött kérdőívek	33
6.3.2.	A diákok által kitöltött kérdőívek.....	37
7.	Összegzés.....	42
8.	Irodalom	43

MELLÉKLETEK

1. Bevezetés

Igen népszerű vizsgálati téma manapság a romák viselkedése, integrációja. Talán nincs is olyan ember hazánkban, aki élete során ne kerülne velük valamilyen kapcsolatba, hiszen az eltérő számadatok ellenére kijelenthetjük, hogy Magyarország legnagyobb létszámú etnikai kisebbségét teszik ki. Szembe kell néznünk a ténnyel, hogy ma az esetek többségében a cigány jelző negatívumokkal, konfliktusokkal és lenézéssel jár, így nem csoda, hogy a népszámlálások során csupán 33-34 százalékuk vallotta magát cigánynak. Sajnálatos, hogy a nem roma népességhez képest hatalmas elmaradásaik vannak az oktatás terén is. Érettségi vagy bármely egyéb szakmai végzettség nélkül viszont nem könnyű munkát találni hazánkban. Kemény István szociológus 2003-as mérése szerint a cigány háztartások 56%-ban a család egyik tagjának sem volt munkából származó bevétele. (Kemény-Janky, 2003) "Nem lehet elmenni amellett a tény mellett, hogy míg a cigányság részaránya a népességben 7 százalék, ennek a hét százaléknak a hetven százaléka él mélyszegénységben" [állítja Halász János](#), a Nemzeti Erőforrás Minisztérium államtitkára egy 2012. májusi parlamenti ülésen. (www.index.hu)

Mélyen elgondolkodtatóak ezek a statisztikai adatok. A társadalomnak többnyire fogalma sincsen a mélyszegénységben élő emberek életkörülményeiről, mégis számos negatív előítélet kíséri végig az életüket, sokszor saját tapasztalás nélkül. Az elmúlt években egyre többször került előtérbe a kisebbség világa. Magam egy olyan kisvárosban nőttem fel, ahol teljesen hétköznapi dolog velük érintkezni, találkozni, kommunikálni. Kultúrájuk, viselkedésük, társadalmi hátterük, megnyilvánulásuk valamint sok esetben a nyomoruk inspirált arra, hogy kutatni kezdjek ezen a területen. A roma és nem roma emberek kapcsolata korántsem problémamentes. És a megoldás sem egyszerű.

Manapság az oktatási intézmények többségében papíron az integrált tanítás módszerét alkalmazzák. Azonban, ha belegondolunk, nem áll messze a szegregáció a társadalomtól. Mikor az európaiak a 15. században megérkeztek arra a földrészre, amely később az Amerikai Egyesült Államok lett, nem sikerült zökkenőmentesen együtt élni az amerikai őslakosokkal. A későbbiekben tucatjával alakultak fekete iskolák és főiskolák, valamint színesbőrűek számára kialakított intézmények. Amerikában. Magyarországon is ugyanez a helyzet, még ha nincsen is leírva. Tucatjával működnek cigány gyermekek számára kialakított osztályok.

Én viszont már hét éves koromban kapcsolatba kerültem roma gyermekekkel. Voltak cigány barátaim, ellenségeim, padtársaim. Tapasztalataim alapján sokkal közvetlenebbek társaiknál, gyakran ők kezdeményeznek bármilyen kommunikációt, könnyen kapcsolatot teremtenek idegenekkel is. Azonban rendkívül könnyen agresszívvá válnak, és rengeteg gyűlöletet képesek felhalmozni magukban. Tanulmányaikkal sokszor nem képesek az előírt tempóban haladni. Gyakrabban maradnak ki társaiknál, sokszor iskolatáska, füzetek és tankönyvek nélkül érkeznek meg reggelente. Egészen meglepő kifogásokkal próbálják menteni a helyzetet, majd anélkül, hogy bármi érdeklődést is mutatnának a tananyag iránt, valahogyan „kibírják” a tanítási napot. A kirándulásokat és egyéb iskolai rendezvényeket számtalanszor elmulasztják. Felvethető tehát a kérdés: Mik lehetnek azon okok, amelyek kiváltják a néha meglepő viselkedésformát? Erre a kérdésre a választ L. Ritók Nórának, az Igazgyöngy Alapítvány és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény igazgatónőjének segítségével és felvilágosításával sikerült megtalálni.

1.1. A kutatás előtti feltevéseim, kérdéseim

Képességeik és szokásaik szorosabb viszonyban állnak társadalmi helyzetükkel, mint egyéni képességeikkel. A családi háttér nagyon fontos a gyermekek fejlődésében. A szülők viselkedése, hozzáállása és támogatása jelentős hatással lehet a roma fiatalok természetének kialakulására. Sok hátrányos helyzetű roma diák olyan elvadult és embertelen környezetből érkezik az oktatási intézménybe, hogy ott a tananyag mellett bizony a szociális normákra is meg kell őket tanítani. Remélem, hogy bizonyos mértékben javíthat a rossz családi körülmények között élő roma gyermekek személyiségén az iskola, feltéve, hogy egy jól megszervezett, erős, összetartó és diszkriminációtól mentes intézményről van szó. Annak ellenére, hogy a diszkrimináció nem elfogadott hazánkban, sok cigány származású gyermek kerül speciális iskolákba, esetleg az oktatási intézményekben külön az ő számukra kialakított osztályokba. Gyakran szemben találjuk magunkat a szegregációval. Vajon jó hatással van rájuk egy ilyen közeg? Az iskolában megélt dolgok hogyan befolyásolják további életüket? Mi a továbbtanulással kapcsolatos tervük? Éltek már át diszkriminációt a diákok? Számít a származás a munkakeresésnél? A lakókörnyezet mit befolyásol? És még számos kérdést tettem fel magamnak. A kutatás egyik helyszínének szülővárosomat, Mezőtúrt választottam. Mivel szüleim pedagógusok, sok személyes tapasztalaton alapuló információt hallok tőlük, remélem ez segítségemre lesz a későbbiekben.

2. A kutatás célja, módszerei

Dolgozatom célja a bennem lévő kérdések megválaszolása. Szeretném jobban megismerni a romák gondolkodásmódját, véleményüket, családi és társadalmi hátterüket. A kutatásokkal közelebb kerültem a válaszokhoz, de még sok a felfedezetlen terület, valószínűleg folytatni fogom a felméréseket. Az oktatási rendszerrel való kapcsolatukat a legfontosabb kutatási területnek vélem.

Szekunder kutatással kezdtem el dolgozni, bővíteni szerettem volna a látókörömet, és felmérni, hogy nagyjából milyen szám- és statisztikai adatokkal állok szemben. Sajnos azt kellett tapasztalnom, hogy eléggé hiányos adatok állnak rendelkezésre a romákkal kapcsolatban, és hogy nagy részük csupán becsült érték. Ekkor bizonyosodtam meg róla, hogy mindenképpen kapcsolatba kell velük személyesen is lépnem, hogy a saját szememmel mérjem fel a helyzetüket. Itt természetesen csak primer kutatások jöhettek szóba. Úgy kezdettem el legegyszerűbben megválaszolni a számtalan kérdést, hogy próbáltam az életmódjuk közelebbről megismerni.

Úgy döntöttem, személyesen keresem fel a mélyszegénységben élő embereket. Ezt azonban nem tehettem meg egyedül, hiszen mely család örülne annak, ha egy idegen egyik pillanatról a másikra beállítana az otthonába? Felkerestem L. Ritók Nórát, az Igazgyöngy Alapítvány igazgatónőjét Berettyóújfaluban, aki hihetetlen erőfeszítésekkel igyekszik javítani és fejleszteni a mélyszegénységben élő roma emberek életkörülményeit, és megkértem, hogy segítsen nekem, vigyen el hozzájuk, válaszolja meg kérdéseimet. Szívesen fogadott, és tartott nekem egy előadást, képekkel illusztrálta a helyzetet, és a fejlődést, amit sikerült elérnie. Majd következett az, amitől titkon kicsit tartottam, ellátogattunk egy olyan kis faluba (Told), ahol betekintést nyertem az embertelen, szörnyű és megdöbbentő életkörülményekbe. Az ott megélt percek és a végighallgatott párbeszédetek teljes mértékben megváltoztatták a gondolkodásmódomat. Csodálatos volt látnom, ahogy néhány ember igyekszik szeretetet és reményt csempészni ebbe a nyomorúságos életbe. Számos olyan programot ismerhettem meg itt, amely, ha csak kis mértékben is, de segíti a kilábalást, a fejlődést.

Ezek után visszatértem Mezőtúrra, ahol személyesen a romáktól érdeklődtem, módszertannak a kérdőívezést választottam. Kétféle kérdőívet állítottam össze, egyet a

roma szülők számára, egyet pedig a gyermekek számára. Nem párosítottam össze a kérdőíveket, ugyanis volt olyan gyermek, akinek csak egy nevelője volt, akadt viszont olyan is, aki több ismerőisével is kitöltötte a kérdőívet. Igyekeztem a lehető legtermészetesebben viselkedni, és minden felhajtást elkerülni, az őszinte válaszok érdekében. Volt, aki önállóan töltötte ki a kérdőívet, több-kevesebb sikerrel, volt, akinek felolvastam a kérdéseket, és magam írtam le a válaszaikat, és akadt olyan diák is, akiből minden szót harapófogóval kellett kihúzni. Elég sok nehézséggel kellett szembenéznem, a tervezett órákból napok lettek. Végül megszületett 150 darab értékelhető kérdőív. Az adatokat számszerűsítettem, és a kapcsolatok vizsgálatára a Pearson-féle korrelációs számítást alkalmaztam. Ezek után a kapott együttthatókat, százalékokat és számadatokat igyekeztem ábrázolni.

3. A magyarországi cigányságról

A szekunder kutatás során igyekeztem olyan forrásokat átolvasni, amelyekből megtudhatok általános, de számomra fontos dolgokat, adatokat, tényeket. Honnan származnak a roma emberek? Hogyan szóródtak szét Európában? Hogyan kerültek ilyen nyomorúságos helyzetbe? Mit is jelent ma egyáltalán az, hogy valaki cigány származású? A roma népcsoporton belül vannak különbségek? Hányan élnek hazánkban? Hogyan viszonyulnak az oktatáshoz? Hányan veszik igénybe az oktatási intézményrendszert? Az alábbi három alponthoz ezekkel a kérdésekkel foglalkozó szakirodalmak lényegét gyűjtöttem össze.

3.1. A kezdetektől napjainkig

A cigányok őshazája India észak-nyugati része, a mai Punjab és Kasmír környéke. Egységes népként éltek itt, szigorú osztályrendszerben. Hazájukat rablótámadások érték Afganisztán területéről, és mivel nem akartak egy háború részesévé válni, elhagyták addigi hazájukat, vándorolni kezdtek. Európában akkor szóródtak szét, mikor a Bizánci Birodalom széthullott. Ebben az időszakban azonban már mindenhol kialakult a feudális államberendezkedés, ezért a cigányság nem vállhatott nemzetté. Egy idő után muszáj volt letelepedniük, mivel csökkent a vándorlás lehetősége. Ezáltal romlottak az életkörülményeik. A szakmával rendelkezők egy része tudott csupán megélni a munkájából. Elterjedt volt köztük a zenész szakma. Ám a zenészek sem tudtak érvényesülni, kiegészítő munkát kellett vállalniuk a megélhetésükért. Egyre lejjebb süllyedtek, ki voltak szolgáltatva a nem cigány társadalomnak. A cigányság közel 500 évnyi üldöztetésen ment keresztül, mely során agyafürtté és rafinálttá vált. Az életösztön megtanította őket arra, hogyan is lássák el családjukat egyik napról a másikra. Mivel munkát nem kaptak, a szakmájából nem tudtak megélni, lopásra kényszerültek, mert élni akartak. (KUN-2010 alapján)

A cigányság meghatározása napjainkban:

„A cigányság meghatározásához négy szempontot vehetünk alapul:

1. statisztikai – szociológiai megközelítés
2. etnográfiai megközelítés
3. antropológiai megközelítés

4. etnikai önazonosság és vállalás figyelembevétele.

A statisztikai – szociológiai megközelítés szerint az tekinthető cigánynak, akit a társadalom és környezete annak tart.

Az etnográfiai megközelítés ezt a társadalmi gyakorlatot elfogadja és különböző szempont szerint csoportokba sorolja őket.

Az antropológiai megközelítésben csak a nyelvüket és a hagyományaikat őrző népcsoportot tekintik cigánynak.

Az etnikai önazonosság és vállalás figyelembevétele mindaddig nem szolgáltat reális adatokat, míg a „cigány” szó pejoratív kicsengése nem szűnik meg. A cigány nem jelző, hanem ugyanúgy, mint a magyar főnév, az elsődleges közösséghez való tartozást jelenti, ami elidegeníthetetlen tulajdonunk, értékünk”(KUN 2010, 13. o.)

A roma népesség ma a világ számos pontján megtalálható, de a legnagyobb számban Közép-Európában és Kelet-Európában élnek. Lélekszámuk Európában 7–8,5 millió fő. Hazánkban a romák alkotják a legnagyobb kisebbségét. A többi magyarországi nemzetiségtől eltérően ők nem rendelkeznek anyaországgal, ezért nem nemzeti kisebbségként, hanem etnikai kisebbségként vannak meghatározva.

„A magyarországi cigányság nem egységes népcsoport, hanem történetük, nyelvük, hagyományaik szerint markánsan elkülönülő csoportokra tagolódik.”(MAGYAR AGORA, 2005)

A közfelfogás a következő roma népcsoportokat különbözteti meg: romungrók, magyarcigányok, kárpáti cigányok, szintók, oláh-cigányok, beások, román-cigányok, Gábor-cigányok:

A romák hazánkban elsősorban vidéken, főleg az ország elmaradott régióiban – Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Baranya megye – élnek, és leginkább községekben laknak. (MAGYAR AGORA, 2005)

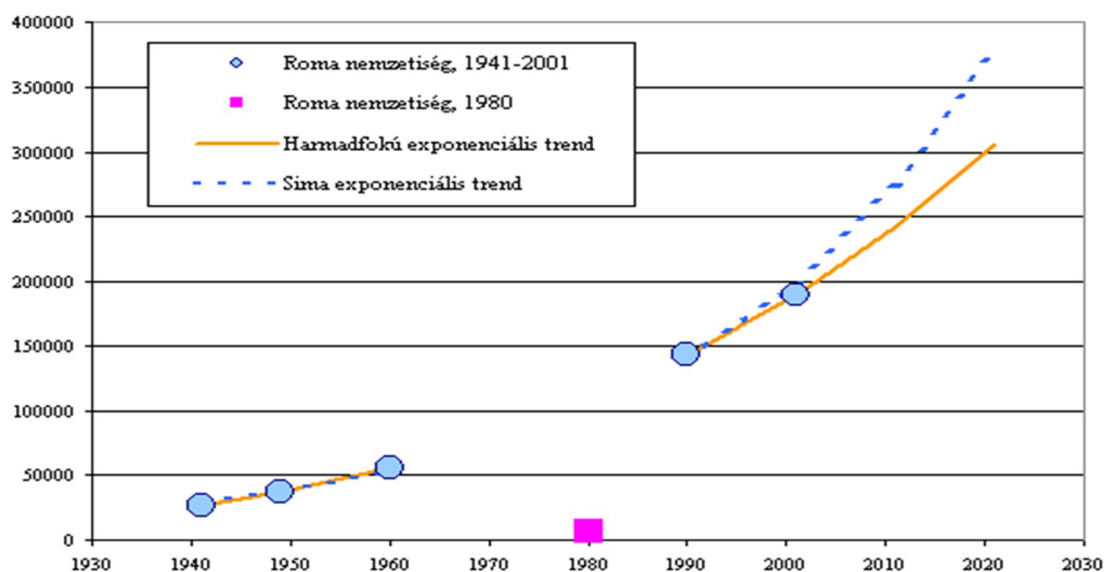
3.2. Számadatok a magyarországi roma népességről

Napjainkban az él a köztudatban, hogy kb. 570-600 ezer ember teszi ki a roma kisebbséget hazánkban. Ettől megannyi eltérő vélemény létezik, de sajnos a roma lakosság számát illetően nem állnak rendelkezésre pontos és megbízható adatok. Ennek az az oka, hogy a települési szinten összesített népszámlálási adatok önbevalláson alapulnak, és a

magukat romának vallók aránya valószínűleg a tényleges roma származású embereknek csupán egyharmadát vagy egynegyedét teszik ki. Szerencsére ezek az adatok is valós rálátást adnak a cigányság térbeli elrendeződéséről. (HABLICSEK, 2000)

A népszámlálási papírokon 1941 óta szerepel a nemzetiségi hovatartozásról szóló kérdés. Az alábbi táblázat szerint 1941 és 2001 között hétszeresére növekedett a magát romának valló személyek száma. A növekedés nem teljesen exponenciális, a harmadfokú trend-illesztés sokkal jobb eredményeket ad. Az ábra alapján tehát 2011-ben 242–274 ezer fő, 2021-ben 306–378 ezer fő között lehet a magát roma nemzetiségűnek vallók száma, így tizenöt-húsz év múlva 900 és 1 millió 100 ezer fő közötti romának minősített lakost becsülhetünk. A növekedés legfőbb oka a természetes szaporodás. Ezen kívül a nemzetközi vándorlás és az identitás-vállalás mértékének változása is szerepet játszhat a jelentős emelkedésben.

A roma/cigány nemzetiségű népesség száma a népszámlálásokban, 1941–2001

Népszámlálás éve	1941	1949	1960	1980	1990	2001
Roma nemzetiségűek száma	27033	37598	56121	6404 (?)	142683	189984

Forrás: Habclicsek László - Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére, 2007

1970-ben a roma népességet 320 000 főre becsülték, majd a 90-es évek elejére számuk megközelítette a félmilliót. Ma hazánk népességének 6–8 százalékát teszik ki.

Elterjedt nézet, hogy a roma lakosság létszáma erőteljesen növekszik, becslések szerint 2010-re 700 000, 2050-ra pedig már 1 200 000 körül is lehet, ezért a magyarországi népesség mind nagyobb arányát a roma lakosság teszi majd ki, mivel hazánk népessége évről-évre csökken. Ha nem sikerül javítani a cigányok életkörülményein, úgy valószínűleg nem fognak tudni változtatni azon az életmódon, amely sok gyermeket vállal. Néhány népességkutató szerint viszont, ha javulni fog a cigányság anyagi helyzete, foglalkoztatottsága, lakáskörülményei, akkor kevesebb gyermeket fognak vállalni. Emellett elkezdődhet az a folyamat, amely a nem roma népességnél már évek óta tart, hogy az oktatási folyamatok meghosszabbodása miatt a nőknél kitolódik az első gyermek vállalásának időpontja. Így a roma lakosság létszámának növekedése lassulhat. (MAGYAR AGORA, 2005 alapján)

A gyerekszám, valamint a halálozások száma is sokkal nagyobb a cigányok körében, mint az országos arányok. Ennek eredményeképpen a 15 éven aluli gyerekek aránya kétszer akkora, mint a teljes népességben; a teljes népesség csupán 16 százaléka, míg a cigány népesség 37 százaléka 15 éven aluli. A 60 évesek és idősebbek aránya viszont a teljes népességben ötször akkora, mint a cigányoknál: a teljes népességben 21 százalék, a cigányoknál 4 százalék. (KEMÉNY, 2004, 337.o.)

3.3. A roma népesség iskolai végzettsége

Sok szakdolgozat és folyóirat foglalkozik a cigány népesség iskolai végzettségével, a különböző kutatások és egyéb munkák eredményei pedig alátámasztották az eddigi gondolataimat. A roma gyermekek nagy része nem áll pozitívan a tanuláshoz, ez az iskolában nyújtott teljesítményükön is látszik, valamint országos szinten a végzettségüket érintő arányokból. Rontja a motivációjukat az is, hogy az őket körülvevő emberek sokszor belelátás nélkül ítélik el, nézik le, vetik meg őket.

A Budapesti Művelődési Központ [kisebbségi adatbázisa](http://nemzetisegek.bmknet.hu) szerint a magyar gyermekeknek 88, míg a roma származásúaknak alig 50 százaléka jár óvodába. (<http://nemzetisegek.bmknet.hu>) Ez eléggé megdöbbentő adat, hiszen az óvoda feladata többek között az lenne, hogy felkészítse a gyermekeket a későbbi tanulmányokra, valamint elkezdje önállóbbá nevelni őket. Talán ez a kezdeti hátrány is hozzájárul ahhoz, hogy tanulmányaikat általában gyengén végzik, eléggé nagy a bukási arány, a 15-19 évesek közel fele még általános iskolai tanulmányokat folytat, felsőoktatást alig néhányan vesznek

igénybe. Bár a roma emberek jelentős százaléka rendelkezik általános iskolai végzettséggel, jóval később szerzik azt meg nem roma társaiknál. Iskolázottságuk évről évre növekszik, de a magyar többségi lakossághoz képest még mindig óriási a lemaradás.

A magát roma nemzetiségűnek valló népesség befejezett iskolai végzettsége a 15–34 éves korcsoportokban, 1990, 2001

Iskolai végzettség szintje	15–19 éves		20–24 éves		25–29 éves		30–34 éves	
	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők

Az 1990. évi népszámlálás szerinti megoszlás (%)

8 osztály alatt	45,2	45,5	32,8	43,3	32,5	53,7	41,3	66,1
8 osztály	50,5	52,1	55,2	51,1	54,6	42,2	48,0	30,9
Szaktanulmányképző, szakiskola	4,1	2,2	10,9	4,4	11,7	3,2	9,3	2,0
Középiskolai érettségi	0,2	0,2	0,9	1,2	1,1	0,8	1,2	0,8
Felsőfokú végzettség	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

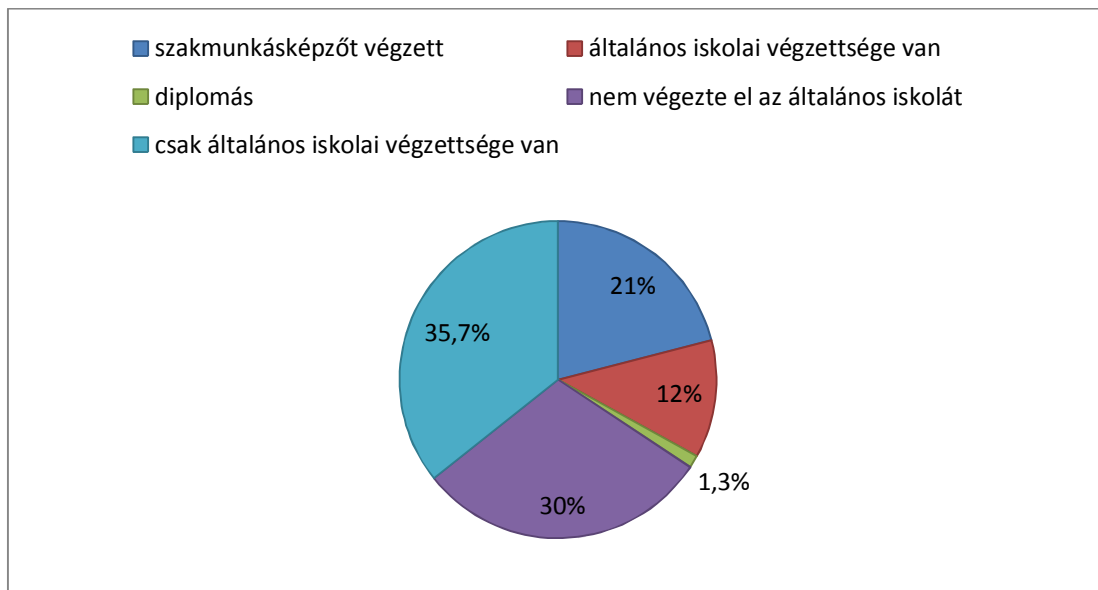
A 2001. évi népszámlálás szerinti megoszlás (%)

8 osztály alatt	39,9	36,4	25,2	28,2	24,3	30,3	21,6	34,7
8 osztály	53,9	57,9	57,8	57,5	60,9	58,8	62,8	58,1
Szaktanulmányképző, szakiskola	4,9	4,5	14,0	10,6	12,7	8,1	13,2	5,2
Középiskolai érettségi	1,3	1,3	2,8	3,6	1,7	2,2	1,8	1,7
Felsőfokú végzettség	0,0	0,0	0,2	0,2	0,4	0,5	0,5	0,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Habcsek László - Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére, 2007

A fenti táblázatból látszik, hogy bár történtek változások 11 év alatt, az arányok nagyjából megmaradtak. A Magyarországon élő roma népesség legnagyobb részének 8 osztályos végzettsége van. Azonban a 2001 évi adatok szerint jelentős százalékuk még az általános végzettséggel sem rendelkezik. Jóval többen végeztek el szaktanulmányképző iskolát, mint ahányan érettségire tettek szert. Elenyésző a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma. Elmondható tehát, hogy a roma népesség még egy korábbi fázisában van az iskolai végzettségi struktúra átalakulásának. Számukra az alapfokú végzettség megszerzése, majd az arra épülő szakképzés elvégzése van napirenden, míg az összlakosság számára a középfokú végzettség megszerzése szinte természetes, majd jelentős százalékuk az arra épülő felsőfokú végzettséget célozza meg.

19 év feletti roma népesség iskolai végzettsége

Forrás: Magyar Agora 2005, 5. o.

A fenti diagram a 19 éves kor feletti magyarországi roma népesség iskolai végzettségét tükrözi. 30%-uknak nem sikerült elvégezni az általános iskolát sem. Több mint egyharmaduk csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Alig egyötödüknek van szakmunkásképzői végzettsége, és csupán minden kilencedik romának van érettségije. A diplomások aránya csupán 1,3% ami rendkívül alacsony, főleg ha az országos arányhoz viszonyítjuk, hiszen országosan a diplomások aránya 20 százalék.

Tény, hogy évről-évre egyre többen szeretnék igénybe venni a felsőoktatási intézményrendszer szolgáltatásait. Mára szinte teljesen hétköznapi lépéssé vált, hogy a gimnázium elvégzése után a fiatalok főiskolára vagy egyetemre jelentkeznek. Mint láthatjuk, a 19 év feletti roma népesség csupán 1,3 %-nak van diplomája, azaz felsőfokú végzettsége. Ezzel szemben a magyar népesség 11,9 %-nak volt felsőfokú végzettsége 2001-ben. 21,8 %-nak középiskolai végzettsége, 24,2 %-nak általános iskolai végzettsége, 22,3%-nak szakmunkásképző iskolai végzettsége (BECSEI, 2006)

4. Esélyegyenlőség

A rendkívül rossz társadalmi helyzet mindig újratermelődik, az emberek nem tudnak önerőből kiszakadni a szörnyű körülményekből. Valószínűleg csak úgy érhető el fejlődés, ha az ennél a társadalmi helyzetnél jobb jelennel rendelkező emberek segítenék és támogatnák ezeket a roma családokat, de eredmény csak akkor várható, ha ők is hajlandóak tenni a javulásért. Kezdetnek nagy pozitívumot jelentene, ha nem érné őket negatív megkülönböztetés lépten, nyomon. Nagyon fontos alapelv az esélyegyenlőségi alapelv, amely még nincsen eléggé a köztudatban. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény az, amely részletesen ismerteti ezt az elvet, és minden egyéb ehhez tartozó fontos információt.

Napjaink egyik legnépszerűbb témája az esélyegyenlőség. Minden embernek joga van az emberhez méltó élethez egészségügyi állapota, szexuális beállítottsága, fogyatékosága, bőrszíne, kora, faji hovatartozása, etnikai hovatartozása tekintetében. Ma már nem szabadna embereket diszkriminatív módon megkülönböztetni egymástól, hiszen az integráció korát éljük.

4.1. Általános meghatározások, fogalmak, törvények

„Az **esélyegyenlőség** egy olyan általános alapelv, amelynek leglényegesebb szempontjai az Európai Közösség alapító egyezményének 6. cikkelyében (tilalom nemzeti hovatartozás miatti diszkriminációról) valamint a 119.cikkelyében (a nők és férfiak egyenlő bérezése) vannak lefektetve. Ezek az alapelvek minden területen alkalmazandók, különös tekintettel a gazdasági, társadalmi, kulturális és családi életre. Ahhoz, hogy az esélyegyenlőség elve a gyakorlatban is érvényesülhessen, szükség lehet ún. pozitív megkülönböztető intézkedésekre is.

Az Amszterdami szerződés hatálybalépésével egy új, a diszkrimináció tilalmáról szóló 6/A cikkely erősíti meg az esélyegyenlőség elvét. Ezen új cikkely célja, hogy a Tanács megtehesse a szükséges intézkedéseket mindennemű, a nembeli, a faji, az etnikai hovatartozáson, a koron, a vallási, a lelkiismereti, és a szexuális érdeklődésen alapuló diszkrimináció leküzdése érdekében.”

„Az **egyenlő bánásmód** követelménye a diszkrimináció tilalmának jogi megnevezése. Ezen elv szerint emberek vagy embercsoportok között nem lehet indokolatlanul különbséget tenni. A jogi szabályozás fő kérdése, hogy mi minősül indokolatlan különbségtételnek, hogy ki köteles megtartani az egyenlő bánásmód követelményét, illetve annak megsértése hogyan szankcionálható.”

(<http://www.egyenlobanasmod.hu>)

Az Európai Unió is törekszik az esélyegyenlőség biztosítására. Európai szervezetek és nemzetközi egyezmények foglalkoznak az esélyegyenlőség kérdésével. Magyarországon az esélyegyenlőségi, a 2003. évi CXXV. törvény szerint is egyenlő emberként kell tekinteni minden természetes személyt, csoportot. A következőkben e törvény főbb elemeit mutatom be.

„Általános rendelkezések

1. § Az egyenlő bánásmód követelménye alapján a Magyar Köztársaság területén tartózkodó természetes személyekkel, ezek csoportjaival, valamint a jogi személyekkel és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekkel szemben e törvény rendelkezései szerint azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell eljárni.

A törvény hatálya

4. § Az egyenlő bánásmód követelményét

g) a közoktatási és a felsőoktatási intézmények (a továbbiakban együtt: oktatási intézmény),

jogviszonyaik létesítése során, jogviszonyaikban, eljárásaik és intézkedéseik során (a továbbiakban együtt: jogviszony) kötelesek megtartani.

(http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0300125.TV 2003. évi CXXV. törvény – kiemelés tőlem)

Az évek során átalakult Magyarország mezőgazdasága és ipara. Rengeteg gyárat zártak be, az emberek elvesztették állásukat, így családok és települések maradtak hátrányos helyzetben. A rendszerváltást követően kb. 700 ezer ember (többségük roma származású) került mélyszegénységbe. Az ilyen körülmények között élő családokból szinte lehetetlen kiszakadni. Mivel nincsen elegendő számú pozitív kimenetelű megoldás, ráadásul ehhez még társul a romákkal szembeni általános ellenérzet és idegenkedés, kialakult a cigányság társadalmi kirekesztettsége. Sok a tanulatlan és képzetlen ember hazánkban, akik iskolázatlanságuk, származásuk miatt sokszor szemben találják magukat a diszkriminációval, megkülönböztetéssel és elkülönítéssel. Ezért fontos a hátrányos megkülönböztetés fogalmát is tisztázni.

4.2. A hátrányos megkülönböztetés típusai

„A **hátrányos megkülönböztetés, diszkrimináció** vagy **negatív diszkrimináció** a szociológiában ösztönös vagy tudatos kirekesztő, megalázó cselekedet. Indítéka lehet a fölérendeltség (uralom, elsődlegesség, dominancia) megszerzése vagy megtartása az embercsoporton belül vagy csoportok között. Az egyenlő bánásmód elvével ellentétes eljárás. Általa létrejön az esélyegyenlőtlenség, melyet a meglévő elsődlegesség, privilégium, aránytalan mentelmi jog, protekció vagy a protekcionizmus bármelyike jellemez. Ürügye pedig a személy vagy embercsoport másiktól eltérő tulajdonságáról (másságáról) szerzett ismeret.” (KÁRPÁTI HARSONA, 2012)

Közvetlen hátrányos megkülönböztetés: egy személy vagy csoport neme, faji hovatartozása, nemzetisége, politikai vagy más véleménye, családi állapota, anyasága (terhessége) vagy apasága, életkora miatt részesül más, összehasonlítható helyzetben levő személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban

Közvetett hátrányos megkülönböztetés: ha valamely intézkedés látszólag semleges, tehát megfelel az egyenlő bánásmód követelményének, de bizonyos személyt vagy csoportot lényegesen nagyobb arányban hoz hátrányos helyzetbe, mint más velük összehasonlítható helyzetben lévők.

„**Zaklatás:** A védett tulajdonságokkal összefüggő, emberi méltóságot sértő magatartás, melynek az a célja, vagy a hatása, hogy valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszégyenítő vagy támadó környezet alakuljon ki.”

„Jogellenes elkülönítés: A védett tulajdonságokkal rendelkező személyek másoktól történő elkülönítése, ésszerű indok nélkül.”

„Megtorlás: A megtorlás az egyenlő bánásmód megsértése miatt fellépő, eljárást indító vagy abban közreműködő személynek (pl. a kérelmezőnek, vagy a tanúnak) jogsérelem okozása, vagy ezzel való fenyegetés.” (KOVÁRIK, 2006)

Különböző tulajdonságok alapozhatják meg a hátrányos megkülönböztetés létrejöttét. A törvény az alábbi **védett csoportokat** határozza meg:

1. Nők és férfiak közötti esélyegyenlőtlenség – nemi diszkrimináció
2. Fogytékosság
3. Bőrszín szerinti megkülönböztetés:

„Tipikusan a cigány lakosok számára jelenthet problémát hazánkban a bőrszínen alapuló diszkriminatív megkülönböztetés, hiszen Magyarországon a romák az egyetlen olyan etnikai kisebbség, amelynek számos tagja bőrszíne alapján eltérhet a többségi társadalom tagjaitól.”
4. Faji diszkrimináció

„Az ENSZ egyezmény kimondja, hogy a faji hovatartozás szerinti megkülönböztetés, az ezen alapuló mindennemű felsőbbrendűségi elmélet tudományos szempontból teljesen hamis, elfogadhatatlan, a társadalomra veszélyt jelent, és erkölcsileg elítélendő. „
5. Nemzeti, etnikai kisebbséghez való tartozás szerinti megkülönböztetés
6. Anyanyelv
7. Egészségi állapot
8. Nemzetiség
9. Vallási, világnézeti meggyőződés alapján való megkülönböztetés
10. Politikai vélemény, érdekképviselési hovatartozás
11. Szexuális irányultság és nemi identitás
12. Életkor, családi állapot szerinti diszkrimináció

(VASCSÁKNÉ SZKIBA, 2011)

Dolgozatom témájának szempontjából a 3. és 4. pont a legérdekesebb, ezért csak azokat fejtettem ki.

4.3. Esélyegyenlőség a közoktatásban

Az oktatási intézményekben teljesen hétköznapi dolog a diszkrimináció. Ha a gyermek már kiskorában szembetalálkozik a megkülönböztetéssel, az a gondolkodásmódját, értékrendjét és a további élethez való hozzáállását is megváltoztathatja. Az esélyegyenlőség biztosítását az oktatási intézmények legfontosabb feladatának tartom.

”Minden osztályban találhatunk legalább 2-3 olyan diákot, akinek nehézségei vannak a tanulással.” (VASCSÁKNÉ SZKIBA, 2011, 4. o.) A tanórákat legtöbb esetben a hátrányos helyzetű tanulók zavarják és akadályozzák, általában jóval agresszívabbak társaiknál. Ezek a diákok olyan társadalmi háttérrel rendelkeznek, melyet egy átlagos, rendezett családi háttérrel vagy állandó munkával rendelkező ember el sem bír képzelni. Nem kapnak támogatást vagy motivációt szüleiktől, csak azért járnak iskolába, hogy a családjuk kézhez kapja a segílyt és a családi pótlékot. „Ha a tanuló hátrányos helyzetű környezetben él, a szülők munkanélküliek, elváltak, rokkantnyugdíjasok, háztartásbeliek, alacsony az iskolai végzettségük, esetleg romák, és a gyerek még tanulási nehézségekkel is küzd, sajátos nevelési igényű, az már a többszörösen halmozott kategóriába kerül. Ilyen életbeli nehézségekkel, ilyen hátrányokkal kell megbirkózniuk ezeknek a tanulónak, ha bekerülnek az iskolába. Sokszor nem is látják a rossz helyzetüket, és azt sem fogják, föl, hogy miért kell iskolába járni, elülnek a padban, esznek-isznak, kimennek az óráról, csúnyán beszélnek, verekszenek, hangoskodnak, felháborodnak, hogyha rájuk szól valaki. Mindenkibe belekötnék, a gyengébbeket nap, mint nap megalázzák, bántják. Hiába a figyelmeztetés, hiába a különféle fokozatú megrovás. Semmivel nem lehet őket visszafogni. Egyik bajból a másikba kerülnek, bűncselekményeket követnek el, ennek következtében pártfogói szolgálat foglalkozik velük. Egyesek megjavulnak, de nagyon sokuk nem, hiszen ezt látják otthon, ebben az életformában nőttek fel. Apuka börtönben, anyuka most szabadult, esetleg mindkét szülő letartóztatás alatt van, valamilyen „üggyel” rendelkezik. A szülői példa sajnos nem mindig jó példa. A gyerekek pedig általában azt másolják le, utánozzák le, amit a szüleiktől láttak.” (VASCSÁKNÉ SZKIBA, 2011, 5. o.)

A 2003. évi CXXV. törvény szól az egyenlő bánásmód követelményéről az oktatás és képzés kapcsán is. (A témához leginkább kapcsolódó bekezdéseket ideillesztem.)

27. § (1) Az egyenlő bánásmód követelménye kiterjed minden olyan nevelésre, oktatásra, képzésre,

a) amely államilag jóváhagyott vagy előírt követelmények alapján folyik (...)

(2) Az egyenlő bánásmód követelményét az (1) bekezdésben meghatározott oktatással összefüggésben érvényesíteni kell különösen

a) az oktatásba történő bekapcsolódás feltételeinek meghatározása, a felvételi kérelmek elbírálása,

b) az oktatás követelményeinek megállapítása és a követelménytámasztás,

c) a teljesítmények értékelése,

d) az oktatáshoz kapcsolódó szolgáltatások biztosítása és igénybevétele,

e) az oktatással összefüggő juttatásokhoz való hozzáférés,

f) a kollégiumi elhelyezés és ellátás,

g) az oktatásban megszerezhető tanúsítványok, bizonyítványok, oklevelek kiadása,

h) a pályaválasztási tanácsadáshoz való hozzáférés, valamint

i) az oktatásban való részvétellel összefüggő jogviszony megszüntetése során.

(3) Az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti különösen valamely személy vagy csoport

a) jogellenes elkülönítése egy oktatási intézményben, illetve az azon belül létrehozott tagozatban, osztályban vagy csoportban,

b) olyan nevelésre, oktatásra való korlátozása, olyan nevelési, oktatási rendszer vagy intézmény létesítése, fenntartása, amelynek színvonala nem éri el a kiadott szakmai követelményekben meghatározottakat (...)

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0300125.TV)

5. Környezeti tapasztalatok

Ebben a fejezetben szeretném ismertetni életem első primer kutatásának körülményeit és tartalmát. Rettenetes élethelyzeteket tapasztaltam meg, és számos olyan problémára hívták fel a figyelmemet, amelyek azelőtt fel sem merültek bennem. Ez a pont a mélyszegénység körülményeire, és az ezen szörnyű helyzetből való kilábalás megsegítésére vonatkozó programok jellegére épül.

5.1. A problémák vázolása, a körülmények megmagyarázása

A Magyarországon élő romák többsége szegény körülmények között él, öt roma gyerek közül négy a létminimum alatti jövedelmi szinten kénytelen boldogulni. Hazánkban a tartós szegénységben élők között minden harmadik ember cigány származású. A roma háztartások több mint 50 százaléka él embertelen körülmények között, míg a teljes lakosság esetét tekintve ez az arány kevesebb 8 százaléknál. Minden ötödik roma gyermek fogyatékos, többségüket még az iskolába kerülés előtt minősítenek azzá. Ezen gyermekek egy része már az általános iskolában lemorzsolódik, így a hátrányos élethelyzet mindig újratermelődik.

A roma közösség nagy részét sújtó nyomorúságos körülményeket mélyszegénységnek nevezzük. Ez nem egyszerűen az anyagi nehézségeken alapszik, hanem számos negatív folyamat egymásra hatásából keletkezik, és válik tartóssá. A cigányok társadalmi kirekesztettsége iskolázottsági, foglalkoztatási, lakóhelyi, a lakás- és életfeltételekkel összefüggő, egészségügyi, életviteli és az őket övező etnikai diszkrimináció problémájának összességéből fakad.

Kutatások bizonyítják, hogy a mélyszegénység újratermelésében a legfontosabb szerepet az iskolázás és a munkanélküliség játssza. Pedagógusok és szociális munkások beszámolóiból kiderült, hogy Magyarországon a cigányság bizonyos része rendszeresen, sokan pedig havonta néhány alkalommal nem jutnak élelemhez. A legutóbbi népszámlálás szerint a romák közel 60 százaléka él komfort nélküli lakásokban, míg a teljes népességnek „csak” a 16 százaléka szembesül a mindennapos hiánnyal. A 19 és 34 év közötti roma népesség közel 50 százaléka szenved valamilyen betegségben, körükben tizenegyszer több a tébécé, tizenötször több a szívbetegség a teljes lakossághoz viszonyítva. Rossz munka-

erőpiaci helyzetük miatt sokan egészségtelen munkahelyet is elvállalnak, ami miatt súlyos betegségek léphetnek fel. A fenti körülmények egyik eredménye, hogy több, mint tíz évvel alacsonyabb a romák születéskor várható élettartama, mint a magyar lakosság átlagáé. A mélyszegénységben élő családok gyermekeit az alapvető szükségletek hiánya, valamint a lelki egészség sérülése is fenyegeti. Ezen gyermekek iskolai beilleszkedése gyakran kudarcos. Egy nemzetközi felmérés szerint Európában a magyar oktatási rendszer biztosít legkevésbé egyenlő esélyeket a szegényebb családokból származó gyerekeknek.

(MAGYAR AGORA 2005 alapján)

Szekunder kutatással kezdtem el a munkámat, azaz nekiláttam a szakirodalmak feldolgozásának, könyvek, újságcikkek, valamint blogok böngészésének. Számtalanszor találkoztam a mélyszegénység kifejezéssel. Ez a szó nemigen szerepel a hétköznapi szókincsben, azonban nyáron megannyi felkavaró képet és cikket találtam (az előző bekezdés az egyik ilyen jellegű forrás megdöbbentő sorainak összefoglalása), ezért úgy döntöttem, felkeresek egy olyan embert, aki ismeri a mélyszegénységben élő halmozottan hátrányos helyzetű ember mindennapi életét, gondjait, küzdelmeit. L. Ritók Nóra, a Berettyóújfalun található Igazgyöngy Alapítvány és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény igazgatónője számos blogot ír ezekről a szerencsétlen emberekről, és nagyon realiztikusan, életszerűen és megbotránkoztatóan ábrázolja a helyzetet. Az alapítványon keresztül igyekszik támogatni és segíteni őket, minden emberre időt fordítani, valamint megpróbálja a szinte lehetetlent: kijuttatni őket a rettenetes körülményekből. Megkértem, hogy segítsen megérteni hogyan is létezhetnek ilyen körülmények a XXI. században, miért nem változik a helyzet, és van e-remény, megoldás.

Az Igazgyöngy Alapítvány intézményébe 2012 szeptemberének elején látogattam el. Az épület egy teljesen hétköznapi általános iskolához hasonlít, habár már az első pillanatban felismerhető volt, hogy egy művészetoktatási iskoláról van szó. A falakat, ajtókat és tantermeket színes rajzok és festmények díszítik. Elképesztően fantáziadús képeket láttam. Számos műalkotás található a különböző tanári szobákban is. Naptárak, kézzel hímzett falvédők, színes díszek. Nagyon kedvesen és segítőkészen fogadtak még annak ellenére is, hogy számos feladata volt mindenkinek. L. Ritók Nóra tartott nekem egy képes bemutatót a témával kapcsolatban. A következő bekezdésben igyekszem összefoglalni, mit is hallottam.

Az iskola falait díszítő képek, Forrás: L. Ritók Nóra

Az alapítvány segít a hátrányos helyzetű gyermekeknek olyan légkört teremteni, ahol ki tudják magukat fejezni, használhatják fantáziájukat, alkothatnak, táncolhatnak és énekelhetnek. Ez sokat számít, hiszen a táncnak és a zenének közösségfejlesztő szempontból nagy szerepe van, ám nem fogja megoldani a teljes gondot, mivel nagyon súlyos és igen sokoldalú problémák fonódnak össze a mélyszegénységben élő gyermekek körében. Például az egészségügyi ellátás dolgaiba is be kell avatkozni. Ha egy súlyos szegénységben élő gyermek beteg lesz, vagy elkap valamiféle fertőzést, lehetősége van elmenni az iskolaorvoshoz, vagy a lakókörzetében (ebben az esetben kis falukról van szó) a falu orvosához, aki annyit tehet, hogy kiírja neki a gyógyszert egy receptre. Ezek után a gyermek hazamegy a recepttel, de kiváltani már nincsen pénz. A dolog kétesélyes. Vagy meggyógyul magától a gyermek, vagy kórházba kerül. Amíg az alapítvány nem működött, a gyermekek 30%-a került kórházba egy megfázásból kialakuló tüdőgyulladással, mellhártyagyulladással, arcüreggyulladással vagy magas lázzal, kiszáradással. Mióta segítenek kiváltani a gyógyszereket, ezeknek az eseteknek a száma minimalizálódott, ami azt jelenti, hogy 2011 telén már nem került be gyermek a kórházba. Hatalmas problémát jelent az is, ha egy gyermek nagyothall, esetleg rosszul lát. Ugyanis a családoknak nincsen pénzük megfelelő szemüveg, vagy megfelelő hallókészülék vásárlására. Pedig ha a gyermek nem hall, akkor nem érti, amit a tanár mond. Ha nem lát, nem tanul meg rendesen olvasni, nem látja a jegyzeteket, stb.

Az adományozás is hihetetlenül bonyolult munka. Élelmiszert, használt ruhát szerencsére kap az alapítvány, de nehéz megmagyarázni az embereknek, hogy egy adott alkalomkor miért csak ennyit kap, mást miért nem, miért nincs mindenre megoldás. A

segítségért cserébe el is kell várni némi aktivitást. A hátrányos helyzetű család tegye bele a fejlődésbe a munkáját, az erejét, tartsa tisztán a lakókörnyezetét, ha van rá mód, irtsa ki a fejtetűt, stb.. Változó, hogy az emberek ezt hogyan viselik, mennyi idő alatt értik meg. Van, aki már egy hónap alatt felfogja, hogy ha kapni szeretne, adnia is kell. De olyan is van, aki magát még elesettebbnek tettei, hogy kapjon, hogy ő kapjon, hogy többet kapjon. Lényeges, hogy a segítségnyújtásért cserébe akarni kell a változást.

Volt olyan 3 hetes program, amely segítségével 530 gyermek számára sikerült iskolatáskát juttatni. Ugyanis alapvető hiányosság, hogy a gyermek úgy érkezik az iskolába, hogy nincsen sem írószere, sem tolltartója, nemhogy iskolatáskája. Olyan program is létezik, amely segít, hogy jól tanuló gyermekek számítógéphez juthassanak, ami ilyen körülmények között igazi luxusnak számít. Sokan nem tudják megfizetni a villanyóra bekötését sem. Ha egy családban nincsen villany, az azt is befolyásolja, hogy a gyermek mennyit tud tanulni. Gondoljunk csak a novemberrel kezdődő időszakra, mikor már négy órákor sötétedik, villany nélkül nem megoldható a házi feladat.

Ezen családok gyermekei nem tudnak elmenni az iskola által szervezett programokra, nem tudnak részt venni a különböző táborokban és osztálykirándulásokon sem. Ha valamelyikük el szeretne menni ugyanis nem csak arra lesz szükség, hogy kifizesse az osztálypénzt, a kirándulás díját, az étkeztetést és a belépők árát, hanem olyan alapvető dolgokat is be kell szerezniük, amikkel ők otthon nem rendelkeznek. Pl.: törölköző, megfelelő cipő, váltóruha stb. A többi osztálytárs nem biztos, hogy meg fogja érteni mindezt. Ez lehet az egyik kiváltó oka annak, amiért megkezdődik a kiközösítés.

A cigány családok önerőből nem tudnak megoldást találni a helyzetükre. Pályázatot nem tudnak írni, a szülők is alig 8 osztályos végzettséggel rendelkeznek, nincs elég tudás, és nem olyan a környezet, amelyből bármerre el lehetne indulni. Egy alapítvány önerőből nem képes megoldani a helyzetüket, mind a kettejük erejére szükség van a fejlődésre. Mindig változik a helyzet, van, hogy hetekig rendben mennek a dolgok, máskor minden kezdődik előről. Kiszámíthatatlan a fejlődés és a munka gyümölcse, de azért összességében egy kis haladás mindig tapasztalható.

Ráadásul sokaknak asszimilálódási nehézségeik is vannak, nagyon kevés olyan roma van, aki identitását vállalja. Abban reménykednek, hogy hátha nem veszik észre származásukat, úgy érzik, ha felvállalnák, hogy cigányok, akkor sokkal több konfliktussal

kerülnének szembe. A helyzettől is függ, hogy milyen származásúnak vallják magukat. Ha bármi pozitívum származhat belőle, akkor felvállalják, de ha nem, akkor nyilván az elhallgatást vélik jobb megoldásnak. Vannak olyan falvak, ahová nem engednek betelepülni roma származású embert. Íratlan szabály szerint működnek, az önkormányzat inkább felvásárolja az aktuálisan eladó házakat, minthogy egy roma család megvegye.

Már az általános iskolában nagyon gyengén tanulnak a gyermekek, nem tudnak innen továbbkerülni, mert nem rendelkeznek olyan számolási, olvasási és írási készségekkel, amelyekkel sikerülne felvételt nyerniük. (Egy kislányt sikerült eljuttatnia az alapítványnak egy középiskolai kollégiumba, egy napig bírta szegény, annyira diszkriminálták. Sírt, hazajött. Nem találta meg a befogadó közösséget.) Ilyen elmaradottsággal nem tudják megszerezni az érettségit. A tanárok túl szeretnék élni a gyereket, túl szeretnék élni a problémát. Nincsen arra képesítésük és idejük, hogy kezeljék a hatalmas hátránnyal iskolába érkező gyermekek gondjait, az a fontos, hogy megtartsák a 45 percet. Senki nem kezeli azt a hatalmas problémát, amellyel ők bekerülnek az iskolába. Motiválni kellőket különböző programokkal (később részletezek néhányat) Nagy probléma, hogy nincsenek résztvevői a szülői értekezleteknek, a szülőnek nincsen pénze kijönni a faluból. Már az óvodában problémákba ütközik minden, már ott megkezdődik a leszakadás, mert a gyermek egy házat nem képes rajzolni, de ezzel nem törődik az óvónő, mert nincsen neki előírva.

Az a környezet ahonnan a gyermek érkezik, figyelemkoncentrációs problémákat szül. Nincsenek meg azok a családi fejlesztések, tanítási és nevelési normák, ami más gyerekeknek igen. Nem tud a szülő olvasni, nem tud énekelni, viszi magával a gyereket mindenhová, nem mond neki mondókát, ritmikus játékokat, ráadásul a nem megfelelő táplálkozás a nem megfelelő agysejt növekedést idézi elő. Egyoldalúan táplálkoznak, nincsen vitamin, zöldség, gyümölcs, mert nincs rá pénzük. Agresszív konfliktuskezelésbe, hangba, hangi erőbe születnek bele, megtanulják ezt a viselkedésformát, és ezek után az iskolában is agresszíven fognak viselkedni. Ha csúfolják őket, dühösen, agresszíven fognak fellépni, ráadásul van, hogy a tanár is gúnyolódik, nem csak az osztálytárs. Ezen okokból kifolyólag, már az óvoda is túl késő, hiszen a gyermek születésétől kezdve tanul.

Nagyon sok kitartásra van szükség, el kell érni, hogy más szemmel nézzék a világot. Fejlesztteni kell a kommunikációt, a művészi iskola erre nyújt lehetőséget. Sokszor tesznek rossz dolgokat annak ellenére, hogy segítettek rajtuk. Van, hogy csak a büntetésből

értenek. Ha a gyermeket megverik, ha eladják, amit segítségül kaptak, elisszák a segílyt, akkor kikerülnek a kedvezményezették köréből, elesnek a segílyektől, az élelemtől, a különböző kedvező programoktól.

5.2. Környezeti tapasztalatok Toldon

Elméletben már kezdett kialakulni bennem egy kép a mélyszegénységről, a körülmények kialakulásának és újratermelődésének mértékről, és azon főbb problémákról, amelyek a gyermekeket akadályozzák tanulási szándékukban, az oktatási intézményekben nyújtott teljesítményükben. A berettyóújfalvi iskola falain belül tartott előadás után Told felé vettük az irányt. A fényképekkel való illusztrációt találtam a legmegfelelőbbnek ahhoz, hogy valós képet adjak a látottakról.

Fotó: L. Ritók Nóra

2010-ben a népszámlálás alapján (Helységnevkönyv adattár, 2010) a Toldon élő személyek száma 313 fő volt. Mint megtudtam, 100 % a halmozottan hátrányos gyermekek aránya, és ebből a kis faluból maximum szakiskolai végzettséget lehet felmutatni. Fel voltam rá készülve, hogy embertelen környezetbe fogok érkezni, legalábbis felkészültnék hittem magam mindaddig, amíg meg nem értünk. De szavakkal leírni, megfelelően illusztrálni az ottani körülményeket teljességében nem lehet. Kívülről a házak omladoznak, vakolat nincsen. Kerítések is elenyésző számban láthatóak, ahol vannak, ott sem mondhatóak épnek, erősnek, célnak megfelelőnek. Több családi házba is betértünk, az elején kicsit feszélyezett, hogy miként fognak ott majd rám tekinteni az emberek, ám megnyugtatóan azt a választ kaptam, hogy már természetesnek veszik azokat a látogatókat, akik „Nórka nénivel” érkeznek. Így hívja ugyanis a falu apraja nagyja L. Ritók Nórát. Mivel számos önkéntes és adományozó érkezik segíteni, és felmérni a körülményeket, már abszolút nem lepődnek meg az ismeretlenek felbukkanásán. Számukra

elég volt Nórika néni ismerős arca, és máris betessékeltek minket a házba. Van, ahol egyetlenegy szoba teszi ki a hatfős család számára az otthont. Fürdőszobáról, konyháról vagy hálósobáról nem is álmodhatnak. Nóra elmondta, hogy mikor először látogattak el a faluba, sok helyen még árnyékszék sem volt. Az egyik ház, ahová betértünk, elképesztő látványt nyújtott. Lyukak a földben, mindent rozsdá borít, tele van a ház legyekkel. Az alvásra szolgáló holmi is szakadt, látszik, hogy piszkos. A gyerekek sem tiszták, élelem lehet, hogy már napok óta nem járt a házban. Elképzelésem sincsen, a mosdást hogyan oldják meg. Hideg víz? Lavór? A mikró, hűtőszekrény, gáztűzhely és világítás, mint rájöttem, nem is mindenki számára megengedhető alapfelszereltség. Ebben a helyzetben már egy új szőnyeg is rengeteget jelentene, nemhogy egy kandalló. A családfő hihetetlenül sovány és megtört, a valódi koránál sok évvel idősebbnek gondoltam. Látszott a szemében a fáradtság és az aggodalom, a rengeteg probléma. Próbálta elmondani, mi bántja, mit kellene javítani, miben szenvednek hiányt, hová ment el a pénz, és hogyan állnak éppen azon a napon. A remény kifejezése Nórika néni iránt elképesztő. Kikísértek minket, addigra már a többi házba is eljutott a hír, megérkeztünk! Egyesével álltak ki az utcára, várták, hogy mit viszünk, mi történik, mi a látogatás oka. Kicsit mindenki elkeseredett, hogy csak érdeklődni jöttünk az állapotokról, és nem vittünk semmi pluszt, amire nekik szükségük van. Az egészen kicsi gyermekek valóban az anyjuk oldalán lógnak, mindenhová együtt mennek. Nem sok esélyt látok arra, hogy bármi is fejlődésnek induljon a picikben az óvodába kerülésig. És már ott érződni fog a lemaradás, a hátrány.

A szegénység tetőfoka, Forrás: L. Ritók Nóra

Ezeknek az embereknek nincsen szekrényük, nincsen váltóruhájuk, törölközőjük, az évszaknak megfelelő cipőjük, meleg holmijuk. Szeptember elején még nyári idő volt, meleg, napsütéses délután, a gyermekeknek elég volt egy-egy kispadrág, vagy trikó, boldogan szaladgáltak az udvarokban. Ám a tél beköszöntével hatalmas gondot jelent a

hideg ezeknek a családoknak, mivel nincsen pénz fűteni, sokszor a legfontosabb holmikat is képesek elégetni, hogy elkerüljék a fagyhalált. Ilyenek a tankönyvek, füzetek, és egyéb iskolai holmik. A gyerekek természetesen meg lesznek dorgálva az iskolában a felszerelés hiánya miatt, és nyilván nem fogják elmondani az igazat: élet halál kérdés volt.

Azzal a lánnyal is találkoztam, akit sikerült középiskolai kollégiumba juttatni. Szerény, csendes ám mosolygós lány, fehér bőrszíne alapján nem is lehetne megmondani, hogy roma származású. Mégis rájöttek, mégis kiközösítették, mégis addig bántották, míg zokogva menekült haza a pozitívabb jövőt jelenthető gimnáziumból. Számomra érthetetlen, hogy nem volt ott senki, aki ezt megakadályozta, megállította? A kollégiumi nevelők, pedagógusok nem láttak semmit a diszkriminációból? A legnagyobb baj azonban, hogy az otthoniak, a többi vele egyidős gyermek a negatív példát fogja látni, és le is mondanak majd teljesen arról, hogy talán középiskolába menjenek, továbbtanuljanak. Hiszen hiába szorgalmasak, hiába lennének néhányan képesek eljutni az érettségiig, ha azt a reakciót kapják: Mindegy mennyire vagy ügyes, hiszen roma vagy.

A családokon belül rengeteg szeretetet láttam. Volt olyan kicsi szoba, ahol az édesapa nyakában és ölében csüngtek és feküdtek kisgyermekei, a felesége ugyanis nem olyan régen meghalt. Érződött az összetartás, az egymásra utaltság, a melegség. Úgy vélem, nem kevés időbe telhetett, még Nórika nénit befogadták maguk közé, feltétlen bizalmat szavaztak neki, és mára már olyan szeretettel fordulnak felé, mintha csak egymáshoz fordulnának. És van fejlődés! A sok energia, türelem és munka, amelyet az alapítvány fektet ezeknek az embereknek a megsegítésébe, ha csak kis mértékben is, de változást mutat!

Örülök neki, hogy a saját szememmel is láttam ezeket a körülményeket, ugyanis lehet, hogy e látogatás híján nem hittem volna a sok rémképnek a szakirodalmakból. Az az egészben a legelképezetőbb, hogy szinte minden magyarországi városban akadnak olyan házak, utcák és negyedek, ahol ilyen körülmények között élnek emberek. És erről alig néhányan tudnak, alig néhányan vesznek tudomást. Pedig valamit cselekedni kellene a mélyszegénység ellen. Szerencsére akadnak programok és pályázatok, amelyek segítséget nyújtanak, de kevés. Az ilyen mértékű szegénységben élő emberek számához viszonyítva nagyon kevés.

5.3. Az Igazgyöngy Alapítvány és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény tevékenysége, segítő és ösztönző programjai

Tizenhárom éve működik az Igazgyöngy Alapfokú Művészetoktatási Intézmény Magyarországon, a harminchárom leghátrányosabb helyzetű kistérség egyikében, a berettyóújfalui kistérségben, 650 odajáró tanulóval, 70%-ban hátrányos helyzetű, közel 300 fő halmozottan hátrányos helyzetű, zömében roma gyermekkel. Az utóbbi évek sajátos modellfejlesztése a mélyszegénységben élő gyerekek és családjaik integrációjára irányul.

Sajátos módszertannal, örömteli alkotással telnek a mindennapok. Nemzetközi díjak sorával, sikeresen, azokkal a gyerekekkel is eredményesen, akik máshol, másban kudarcosak, sikertelenek.. A gyermekközpontúság és a gyermekszeretet az iskola küszöbét átlépve rögtön szembetűnik. Ebben az iskolában a tanárok szívvel lélekkel kísérik a diákokat, fontos nekik az ő lelki világuk, álmaik, vágyaik. Az alkotás nagyon nagy energiát szabadít fel a fiatalokban. Erős személyiségformáló ereje van annak, ha egy jól kigondolt feladatot a gyerek sikeresen elvégez. Ahogy az alkotói öröm kiül a diákok arcára, örömmel tölti el a pedagógusokat. Az iskola megengedi a gyermekeknek, hogy megvalósítsák önmagukat, és ez jó. A különböző rendezvények és programok által közel tudnak kerülni egymáshoz, elsimulnak az ellentétek, elhalványulnak a különbségek. Már ez is része az integrációs problémák megoldásának.

Az alkotás öröme. Forrás: L.Ritók Nóra

Az alapítvány számos programot és pályázatot dolgozott ki, valósít meg, amelynek célja a mélyszegénységben élő családok segítése és fejlesztése. Néhány olyan programot szeretnék megemlíteni, amelyet igazán hasznosnak és ötletesnek vélek.

Említettem hogy, akadnak olyan családok, amelyeknek hatalmas gondot és problémát jelent egy hideg tél átvészélése tüzelőanyag és pénz híján. Erre a problémára jelent részben megoldást az úgynevezett biobrikett program. A biobrikett száraz mezőgazdasági és faipari hulladékokból előállított környezetbarát tüzelőanyag. Egy kézi-prés segítségével viszonylag alacsony költséggel akár családi szinten előállítható. Ezt a technológiát a Legacy Foundation nevezetű amerikai szervezet fejlesztette ki, és több mint 45 fejlődő országban segített megalapozni a biobrikett gyártást. Nagyon előnyös, hiszen kis befektetéssel, helyi anyagok hasznosításával és egyszerű, kézi hajtású gépekkel egy közösség saját magának előállíthatja a tüzelőjét, így munkahelyeket teremt, csökkenti a helyiek tüzelőköltségét és megkíméli az erdőket. Toldot 1300 hektár szántóföld veszi körül, így nagy mennyiségű mezőgazdasági melléktermék áll rendelkezésre. Ezzel szemben a tűzifa beszerzése nagyon költséges a családok jövedelméhez képest. Továbbá problémát okoz, hogy szükség esetén a családok olyan anyagokat égetnek el – mint például ruhák, cipők, bútorok, műanyag vagy akár autógumi – melyek füstje az egészségre káros. A kis faluban egy udvaron, helyi felnőttek és gyerekek segítségével történik a tüzelő előállítása. Én is megnézhettem a munkálatokat, szorgosan dolgoztak a családok, amikor váratlanul beállítottunk. Az elkészült anyagot egy külön erre a célra felépített szárítóba hordják, amely le van fedve fóliával, így megvédi a tüzelőt az esőtől, valamint könnyebb és gyorsabb szárítást biztosít. A teljesítmény napról napra növekszik, a kezdeti napi 60 darab helyett ma már napi 500-at is elő tudnak állítani. A lehető legpozitívabb dolognak vélem ezt a folyamatot, hiszen amellet, hogy munkát biztosít a szerencsétlen családoknak, még a téli hideget is segít átvészelni.

Képek a biobrikett készítéséről. Forrás: L. Ritók Nóra

Egy másik, érdekes program a villanyóra visszakötési program. Tény, hogy ezeknek a családoknak nincsen arra pénzük, hogy 70-80 ezer Ft-ért megszüntessék a sötétséget maguk körül. Erre alakult egy olyan program, amely keretein belül az alapítvány finanszírozza a villanyóra bekötését bizonyos családokhoz, és ők ezt kamatmentes formában törleszthetik a későbbiekben. Lehetőségük van saját maguknak meghatározni, hogy mennyit tudnak törleszteni havonta. A faluban lakó családok pontosan tudják, hogy ki tartozik, ki nem fizeti ki a törlesztő részleteket, mivel amíg nem gyűlik össze a pénz a megadott részletekből a pénz egy új villanyóra bekötetésre, addig nem kerül új család sorra. Így kicsit megjelenik az egymásra utaltság. Mivel csak 5-600000 forint áll a villany finanszírozására, máshogyan nem lehet orvosolni ezt a problémát.

Család, ahogyan a villanyóra bekötésének, és némi élelmiszernek örülnek.

Forrás: L. Ritók Nóra

Létezik kiskert program is, ám sokat kellett arra várni, hogy ez az elesett emberekben fogalmazódjon meg, ők maguk vágyjanak rá. Az alapítvány a szociális munka terén megindította Toldon és más településeken is ezt a programot, amelynek keretében vetőmagokkal látják el azokat a családokat, akik konyhakert létesítésébe fognak. Kitisztítják a vetésre alkalmas területeket, maguk ültetik a palántákat, és amikor megérnek a zöldségek, természetesen el is készítik őket, a körülményekhez, és a szokásokhoz képest lehetőleg valami tápláló étket, pl.: paprikás krumplit, sült hagymát, salátát. Így a lehető legolcsóbban jutnak olyan tápláló ételekhez, amelyek a gyermekek fejlődésében igen nagy szerepet játszanak.

A kiskert program eredménye, Forrás: L. Ritók Nóra

Az alapítvány bevezetett egy olyan ösztöndíjprogramot, amelyet mélyszegénységben élő gyerekek kaphatnak. Akik halmozottan hátrányos helyzetűek, ám mégis szorgalmasak, odafigyelnek, jól tanulnak. A család is előtérbe került ennek a programnak a kapcsán, annak érdekében, hogy ne csak a diák számára legyen hasznos a tanulás. Fontos, hogy a szülők is támogassák, inspirálják iskolába járó gyermeküket, hogy megmaradjon a jó tanulmányi eredmény az iskola végéig, a szakmaszerzésig. Tehát az ötlet a családra is fókuszál, nemcsak a gyerekre. Az ösztöndíj arra fordítható, amire a legnagyobb szükség van. És az sem mindegy, mikor kapják. A hónap utolsó hetében, amikor már minden pénz elfogy, és a családi pótlékig ki kell húzni valahogy. Ilyenkor jellemzően a legnagyobb segítség az élelmiszer. De lehet egy cipő, ha éppen elszakad, vagy egy befizetendő részlet a villanyszámlába, a kikapcsolás előtt. A pénzt nem kapják kézhez, hanem az alapítvány tagjaival együtt történik meg a vásárlás. Azokban a családokban, ahol nem fordítanak túl nagy figyelmet a szülők a tanulásra, ezzel a programmal pozitívabbá lehet tenni az oktatás képét mindenkinek a szemében.

Az utolsó program, amit kiemelek, arról szól, hogy gyermekek rajzait, alkotásait varrják az asszonyok különböző táskákra, párnákra, faliképeket készítenek, majd ezeket a szép munkákat értékesítik. Három faluban működik ez a rendszer, Toldon 33 asszony dolgozik táskákon.

A „Szuno” (romani nyelven, jelentése álom) elnevezésű projekt egy több generációt is átfogó, az integrációt segítő, művészeti alapú tevékenység. Esélyt teremtő próbálkozás egy olyan rétegben, akiknek társadalmi helyzetük kilátástalan, mert sem szakképzettségük, sem lehetőségük nincs arra, hogy maguknak és gyermekiknek megfelelő életet és jövőt

biztosítsanak. De akaratuk, kreativitásuk, munka iránti motiváltságuk szerencsére megvan. A projektben egyaránt dolgoznak cigány és nem cigány, sőt román asszonyok is. Naponta bizonyítják az összefogást, és az együttes akaratot. A projekt alapját a gyerekek által készített rajzok, festmények adják, melyek az alapítvány által fenntartott művészeti iskolában készülnek. Az Igazgyöngy Alapfokú Művészeti Iskolában, ahol évente 500 díjat is elnyernek a gyerekek hazai és nemzetközi gyermek képzőművészeti pályázatokon. A gyerekek édesanyjai, lánytestvérei, nagymamái otthon készítik a holmikat, megtanulva a keresztszemes és gobelinhímzés öltéseit, kissé átírva, átszínezve a motívumokat saját érzéseik szerint. Olyan lányok és asszonyok tanulták ezt meg, akik eddig sosem hímeztek, kézimunkáztak.

Az így elkészült táskák, neszesszerek és gyerekszobákba való párnák, faliképek, takarók, gyermeki formavilágot mutató, sok esetben sajátos roma dekorativitással ötvözött alkotások kedvességükkel érdeklődőkre, vásárlókra találnak. A projekt szociális jellegét az adja, hogy a bevétel a mélyszegénységben élő családok életminőség-javítására fordítódik hármas tagozódásban. Elsősorban krízishelyzetek elhárítását szolgálja élelmiszer-adomány, tűzifa, gyógyszer, stb., fedezésével, részben a „Szuno” tevékenység anyagköltségeire fordítódik, egy része pedig más szociális projektek (pl. oktatási vagy önfenntartási programok) fedezésére szolgál, melyről a közösség közösen dönt.

„Szuno” termékek és a projekten dolgozó lányok, asszonyok
Forrás: L.Ritók Nóra

(Illusztrációként két jelenet felvétele régi középiskolmból L. Ritók Nóra szövegeire

[Rajzolás Noé bárkájáról](#)

[A tetűirtás hivatali nehézségei](#)

Megtekinthetők a youtube.com honlapon.)

6. Saját felmérésem körülményei, eredményei, konklúziója

6.1. A felmérés módszere, a kérdőívek összetétele

Felmérésem módszerének, a primer kutatások legnépszerűbb módját, a kérdőívezést választottam. Ennek lebonyolítását Mezőtúron végeztem, mivel ott élek, és ott ismerek olyan közeget (tanári kar), akik a segítségemre voltak, és támogatták a kérdőívezés lebonyolításának kivitelezését. Kutatásomban összefüggéseket kerestem a roma gyermekek társadalmi helyzete és tanuláshoz való hozzáállása között. Ezen kívül a bennük megfogalmazódott tanúlással kapcsolatos kép vizsgálatát is fontosnak véltem. A szülők esetében a szociális helyzet és iskolai végzettség közötti kapcsolatot kerestem. Kíváncsi voltam továbbá, hogy mennyiben tudja a szülő támogatni gyermekét, és mennyiben változtat ez a tanúlással kapcsolatos hozzáálláson. Mindkét esetben rákérdeztem arra, hogy érte-e már őket negatív megkülönböztetés.

Szerettem volna én is a közelükbe kerülni. Szerettem volna megnézni, hogyan reagálnak egy ismeretlen ember kérdései, megértik-e kutatásom célját, fel tudják-e fogni, miért lenne fontos, ha időt szánnának rám. 100 darab kérdőívet állítottam össze a gyermekek, valamint a tanulói jogviszonnyal rendelkező fiatalok számára. Első lépésként kerestem egy olyan általános iskolát, ahol többségben roma tanulók alkotják az osztályokat. Kinyomtattam a kérdőíveket, amelyek nem kevés nyílt kérdést is tartalmaztak. Sajnos nem sikerült eredményre jutnom velük. Ezek után zárt kérdésekkel próbálkoztam, így is merültek fel problémák, de legalább sikerült bekarikázni a válaszok közül a legmegfelelőbbet. A szülők esetében 50 darab kérdőív kitöltését terveztem. Ebben az esetben is hibába estem, nyitott kérdéseket tettem fel, és előről kellett kezdeni mindent. Először úgy gondoltam, egy hét elég lesz mind a 150 kérdőív megválaszolásához, ám egy hónap is eltelt, mire végeztünk. A végső formátumok a szülők esetében 12, a diákok esetében pedig 8 darab kérdést tartalmaztak. A kapott adatokat számszerűsítettem, majd Excel táblázatban csoportosítottam őket. Egyszerű százalékos megoszlásokat számoltam, valamint a Pearson-féle korrelációs számítás segítségével összefüggéseket kerestem.

Korreláció: A korrelációs számítás a változók közötti kapcsolat szorosságának és irányának meghatározására szolgál. A Pearson-féle mutató (r) értéke 1, és -1 között mozoghat. Az együttható előjele a kapcsolat irányát, abszolút értékének nagysága pedig

annak az erősségét mutatja. Amennyiben az együtttható értéke 0, a változókat korrelálatlannak nevezhetjük, viszont minél jobban közelíti abszolút értéke az 1-et, annál biztosabban kijelenthetjük, hogy az egyik változó értékének változása a másik változó értékének a megegyező irányú változását vonja maga után.

6.2. A felmérés körülményei

Megkértem egy általános iskolában az ott tanító pedagógusokat, hogy néhány perc erejéig adjanak engedélyt a gyermekek tanóráról való „elrablására”, ugyanis szünetekben esélytelen lett volna a komoly munka, hiszen a gyerekek élvezni akarták a szabadidejüket. Úgy terveztem, hogy mindenkinek egyesével segítek kitölteni az üres sorokat. Egy gyermekre azonban kevésnek bizonyult sok esetben 10 perc is. Mindenkinek szépen, türelmesen elmagyaráztam, hogy ez egy névtelenül kitölthető segítség a munkámhoz, és semmilyen következménye nem lesz a válaszaiknak. Látszódott az arcukon a megkönnyebbülés, páran dolgozatírásra számítottak.

Meglepődéseimre azonban nem értették a kérdéseket, amelyeket a lehető legegyszerűbb módon igyekeztem megfogalmazni. Jellemző volt a nagy csend, hallgatás, egy-egy szót is csak kérdések tömkelegével lehetett néhányukból kicsikarni. Ahogy azonban megjelentek a társaik, és már nem kettesben voltunk, felélénkültek, úgy tettek, mintha kiváltság lenne a velem való beszélgetés. Szünet alatt, amikor látták, hogy a lapokat rendezgetem a folyosón, és új, ismeretlen ember vagyok, közeledni kezdtek felém, kérdezősködtek, barátkoztak. Megnézegették a holmimat, elolvasták a kérdéseimet, kérték, hogy hadd jöjjenek párosával kitölteni. Természetesen beleegyeztem, de rájöttem, hogy ennek sincsen értelme, ugyanis egymás válaszait másolták le. Amennyiben több sor is ki volt hagyva válaszoknak, alig került leírásra egy két szó, nem fogalmazták meg az érzéseiket. Sokszor az az érzésem volt, hogy nem azért, mert nem szeretnék, hanem mert egyszerűen nem tudják. Nem tudnak fogalmazni, alapvető szövegértési gondokkal küzdenek.

A másik nagy problémám az őszinteséggel volt. Nagyjából tisztában voltam az anyagi, társadalmi helyzetükkel, mégsem születtek olyan válaszok, amelyek rávilágítottak volna a valós háttérre. Mikor az otthonukról kérdeztem őket négy szemközt, mindenki a lehető legjobban és legpozitívabban írta le azt. Páran megjegyezték, hogy ők a jövőben nem úgy kívánnak élni, mint jelenlegi családjuk, ám arra a kérdésre, hogy miben

szeretnének változtatni, csupán olyan kitérő mondatok születtek, hogy nem szeretik Mezőtúrt, nem tetszik az utca, stb. A szegénységet abszolút nem vállalták fel, pedig sokaknak a szakadt kis ruháikból, cipőjükből látszódott, hogy lehetetlen, amit magukról és családi hátterükről állítanak.

Hiányosságokat tapasztaltam továbbá a nyelvtani tudásuk terén is. Amennyiben önállóan írták a sorokat, és csak otthon kezdtem rendszerbe szedni a válaszokat, volt, hogy nem tudtam kiolvasni a mondataikat, a zöngés-zöngétlen mássalhangzókat tucattjával cserélték össze, a kis és nagybetű használata alig-alig jelent meg, stb. Összességében a kitöltött, megválaszolt kérdőíveket nem tudtam végül felhasználni, kevés adatot tartalmaztak, és bizonyos kérdésekre nem megfelelő válaszok voltak beírva. Úgy döntöttem, előről kezdem, egy teljesen új kérdőívet szerkesztettem, amely csak zárt kérdéseket tartalmazott. Így már egyszerűbb volt a helyzet, csupán meg kellett jelölniük a hozzájuk legközelebb álló lehetőségeket. Itt megjelentek azonban az ellentmondások. Jó néhányan olyan válaszokat karikáztak be, amelyek teljesen meghazudtolták egymást. Ezeket a kérdőíveket sajnos el kellett dobnom, hiszen arra is utalhattak, hogy csak találomra választottak a lehetőségek közül, és nem is olvasták el a kérdéseket. A szülőket úgy sikerült elérnem, hogy arra kértem a diákokat, vigyék haza a számukra kinyomtatott papírokat, és hozzák vissza kitöltve. Ígértem nekik cserébe egy kis meglepetést, mivel attól tartottam, hogy félvállról veszik majd a dolgot, és elhagyják, kidobják a papírokat. A módszer bevált, szépen visszahozták az általános iskolába a kitöltött kérdőíveket. Sokakkal a megjelölt kérdéseken kívül más dolgokról is elbeszélgettem. Aranyosak, nyitottak voltak felém, a hétköznapiabb témákról sokkal bővebben és felszabadultabban beszéltek.

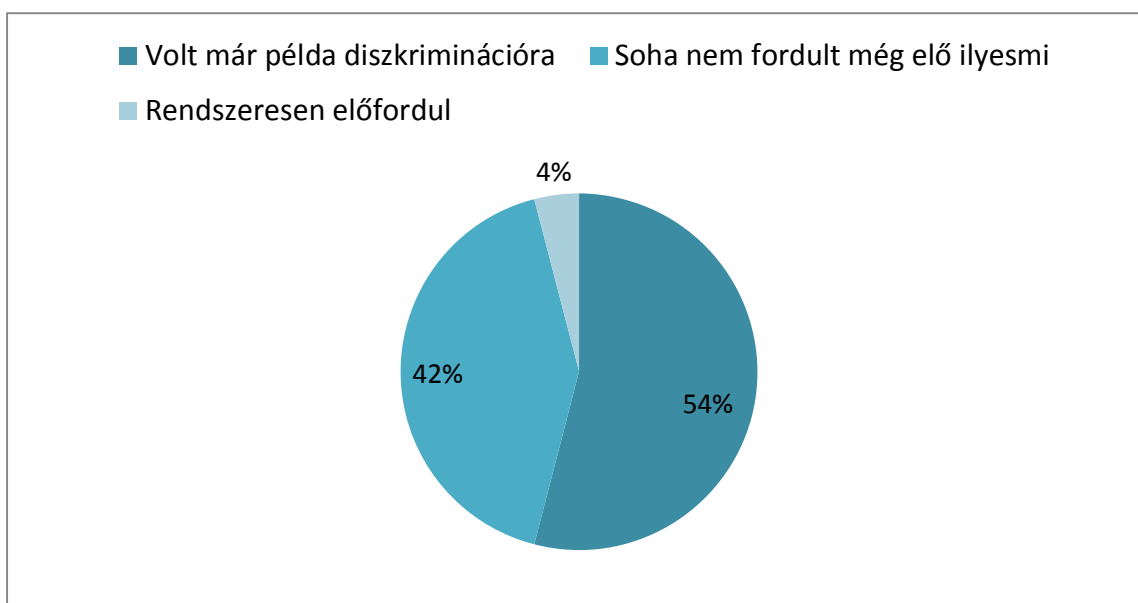
6.3. Eredmények, összefüggések

Szeretném ismertetni a kitöltött kérdőívek adatai alapján levont következtetéseket, kimutatásokat.

6.3.1. A szülők által kitöltött kérdőívek

Kíváncsi voltam rá, hogy éltek-e már át olyasmit a roma szülők, ami elvileg, papíron nem létezik? Érte-e már őket diszkrimináció annak ellenére, hogy végzettségük megfelelő volt az adott munkaerő-felhívásra? Utasították-e már vissza őket csak azért, mert roma származásúak ?

A szülők válaszai a munkahelyi diszkriminációra feltett kérdésekre:

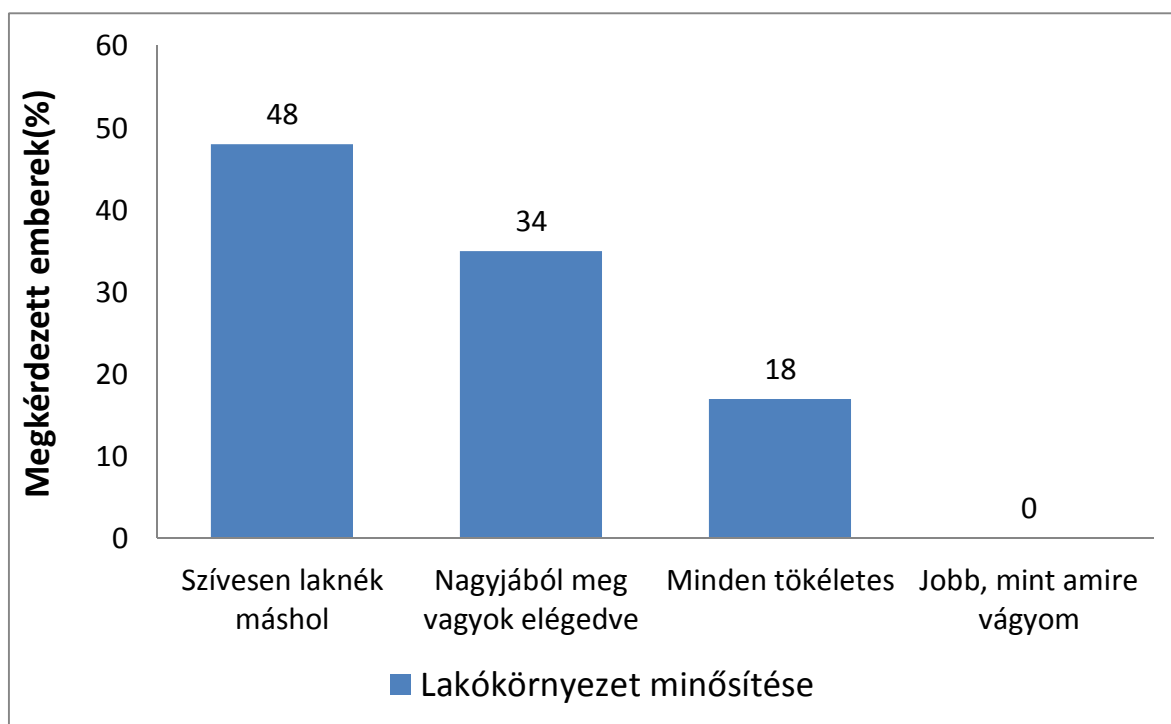

Forrás: Saját felmérés

A fenti diagramból egyértelműen kiderül, hogy a diszkrimináció a mindennapok eleme. A megkérdezett szülők 58 százalékaival ugyanis már megtörtént ez a törvénytelen eset. Mivel erre az arányra számítottam, felvettem egy olyan hipotézist, mely szerint a szülők nem biztos, hogy támogatják majd gyermeküket a tanulásban, arra hivatkozva, hogy teljesen mindegy, milyen eredményeket érnek el, a származásuk a legtöbb esetben domináns érv lesz az elutasításra. A Pearson-féle korrelációs számítás alapján azonban nem

jött ki domináns kapcsolat az munkahelyi elutasítás, és a gyermekek számára tett javaslatok között. A nagy arányban tapasztalt negatív megkülönböztetés ellenére a szülők 84 százaléka javasolja gyermekeinek a tanulást.

A szülők véleménye a lakókörnyezetükről

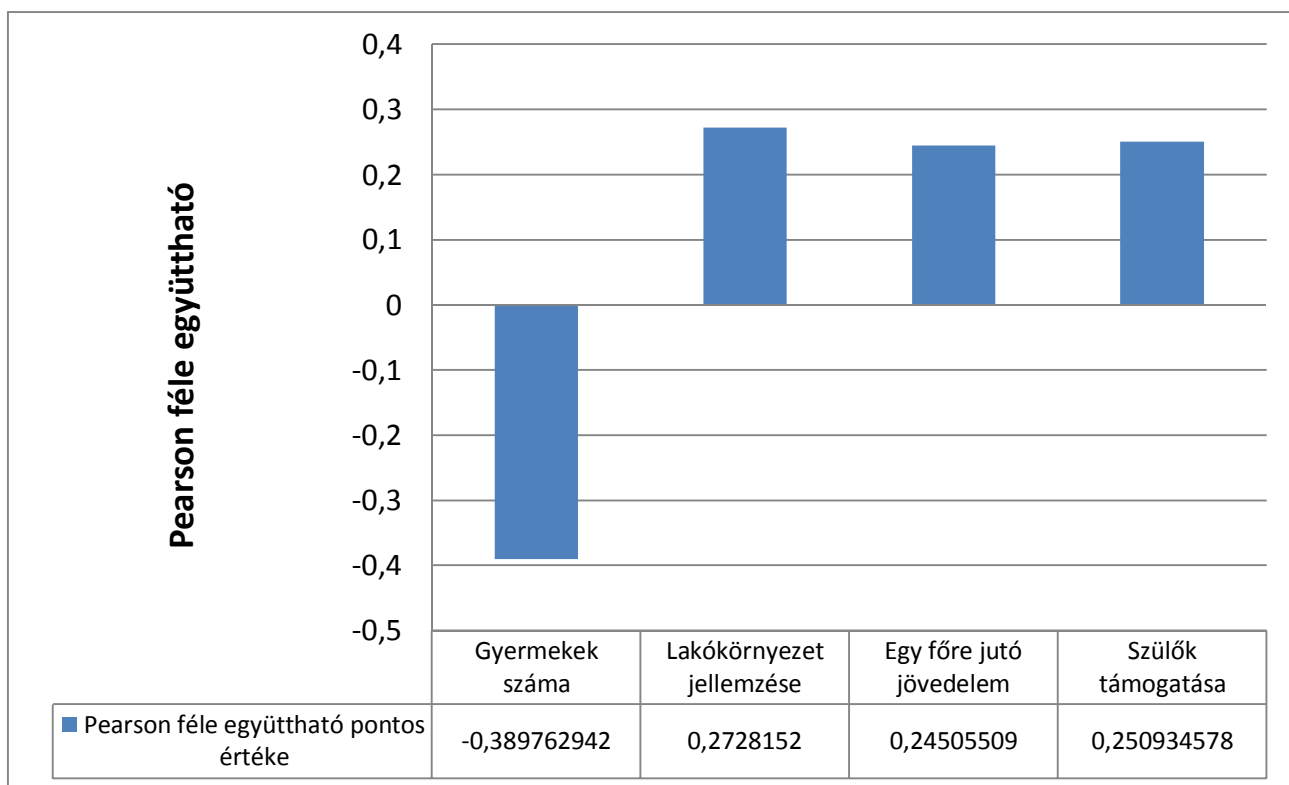

Forrás: Saját felmérés

Amint láthatjuk, a szülők 48 százaléka szívesen lakna máshol, tehát nincsen megelégedve jelenlegi helyzetével. Olyan válasz abszolút nem született, hogy jelenlegi helyzete jobb, mint amire vágyik. Összességében azonban 52 százalékuk részben, vagy teljesen meg van elégedve azzal, ahol lakik. Ez véleményem szerint arra utal, hogy bár vannak olyan körülmények között élő szülők is a megkérdezettek között, akik már erősen szegény kategóriába sorolhatóak, mégis inkább elfogadják, és tovább viszik azt generációról generációra, minthogy változtassanak, javítsanak, vagy kitörjenek a rossz körülményekből. A kérdőívben szerepelt egy további opció is, mely szerint nincsen állandó lakhelyük, ám ezt senki nem jelölte meg, valamint nem lehet egy szinten említeni a többi választási lehetőséggel.

A következő diagram a szülők iskolai végzettsége és szociális helyzete közötti kapcsolat vizsgálatának eredményét mutatja. A szociális helyzetet a gyermekek számával, a lakókörnyezet minősítésével, az egy főre jutó jövedelemmel, valamint a szülői támogatással jellemzem.

A szülők iskolai végzettsége és szociális helyzete közötti kapcsolat vizsgálata

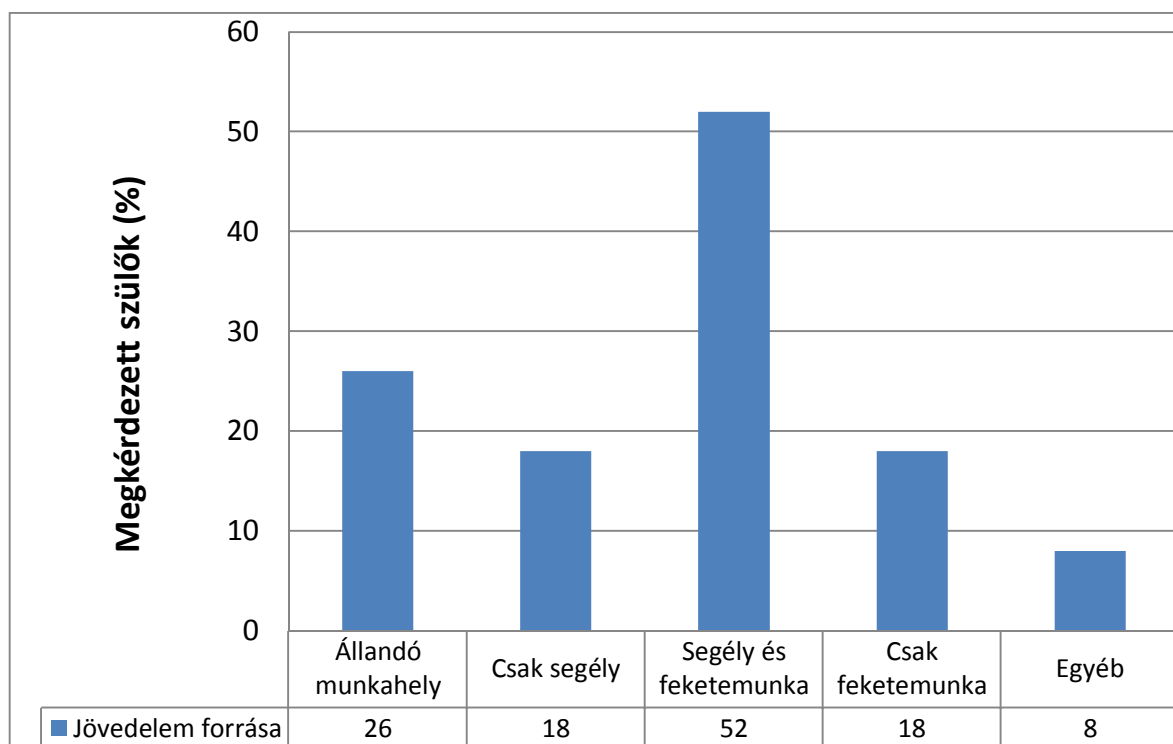
Forrás: Saját felmérés

Mivel az iskolai végzettség és a gyermekek száma között negatív a kapcsolat, kimondhatjuk, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik egy szülő, annál kevesebb gyermeket vállal. Azaz megfontoltabban vállal gyermeket egy magasabb iskolai végzettséggel rendelkező roma szülő. Ez azért jelent problémát, mert valószínűleg az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező szülő gyermeke sem fog magasabb célokat kitűzni maga elé, hanem követi az előtte álló példát, és alig végzi el az általános iskolát. Az iskolai végzettség és a lakókörnyezet minősítése között pozitív a kapcsolat, tehát vélhetőleg minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál inkább meg vannak elégedve lakókörnyezetükkel, azaz valószínűleg teljesebb életet tudnak élni. A szülők

iskolai végzettsége, és az őket ért szülői támogatás között is pozitív a kapcsolat, tehát kimondható, hogy minél magasabb az iskolai végzettség, annál valószínűbb, hogy kapott szülői támogatást az oktatás terén. Végül az egy főre jutó jövedelemmel kapcsolatos összefüggés is pozitív, ám ez az érték lett a leggyengébb. Személy szerint arra számítottam, hogy ez az együttható lesz a legerősebb, hiszen országos szinten egyenes arányosság van az iskolai végzettség szintje és a megtermelt jövedelem között. A gyenge korreláció alapján arra következtethetünk, hogy a megkérdezettek jövedelmét valamilyen, az iskolai végzettségtől független tényező determinálja erősebben.

A következő ábra alá is támasztja ezt a feltételezést.

A jövedelem forrásának százalékos megoszlása

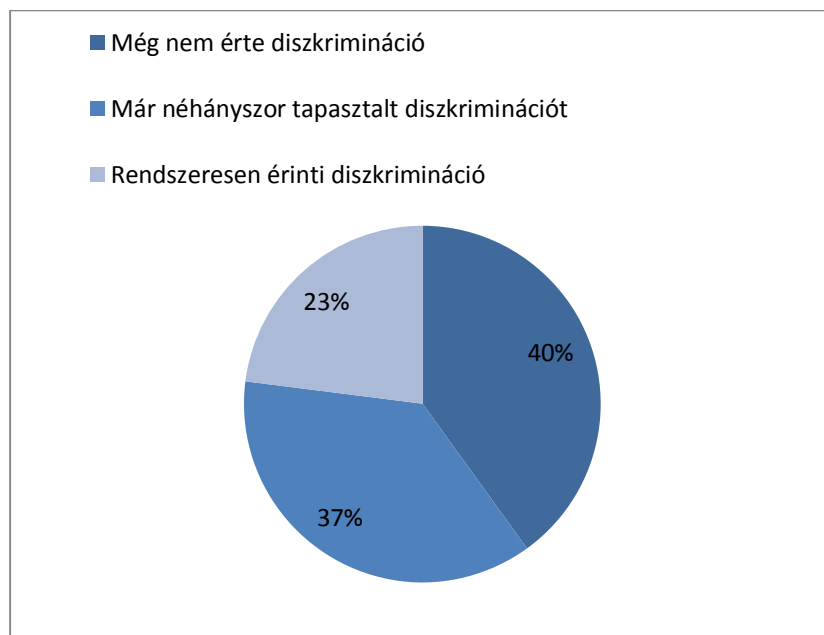
Forrás: Saját felmérés, (több forrás is jelölhető volt!)

Ezen a diagramon látható, hogy a szülők több mint 50 százaléka feketemunkából és segélyből szerzi bevételeit. Ennek a faktornak a kizárása mellett valószínűsíthető, hogy erősebb kapcsolatot mérhetnénk az iskolai végzettség szintje és a jövedelem között. Sajnos azt is láthatjuk, hogy csupán negyedük rendelkezik állandó, bejelentett munkahellyel.

6.3.2. A diákok által kitöltött kérdőívek

Megkérdeztem tőlük, hogy életük során érte-e már őket negatív megkülönböztetés? A megkérdezett fiatalok életkora 9 és 22 év között mozog. Válaszaik alapján 40%-uk még nem tapasztalt diszkriminációt, 37%-uk élt már át ilyesmit, 23%-uk pedig rendszeresen tapasztal. Azaz a diákok több mint fele esett már át negatív megkülönböztetésen, annak ellenére, hogy az esélyegyenlőség, mint alapelv fennáll, és mindenkire vonatkozik.

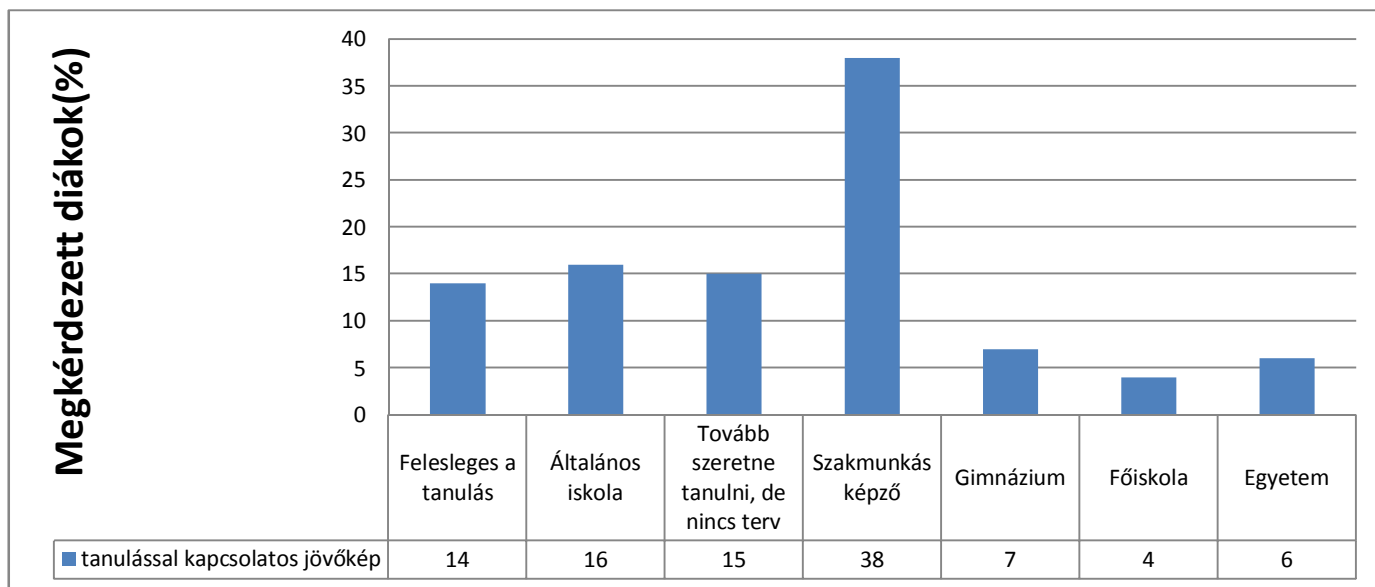
Hány %-ban érinti diszkrimináció a roma diákokat?

Forrás: Saját felmérés

Érdeklődtem továbbá a jövőbeli terveikről az oktatás kapcsán. A személyes beszélgetés közben sokan meglepődtek az egyetem, vagy a főiskola megemlítésén. Nem igazán értették mit is jelent, nem hallottak még róla korábban.

Tanulással kapcsolatos jövőkép

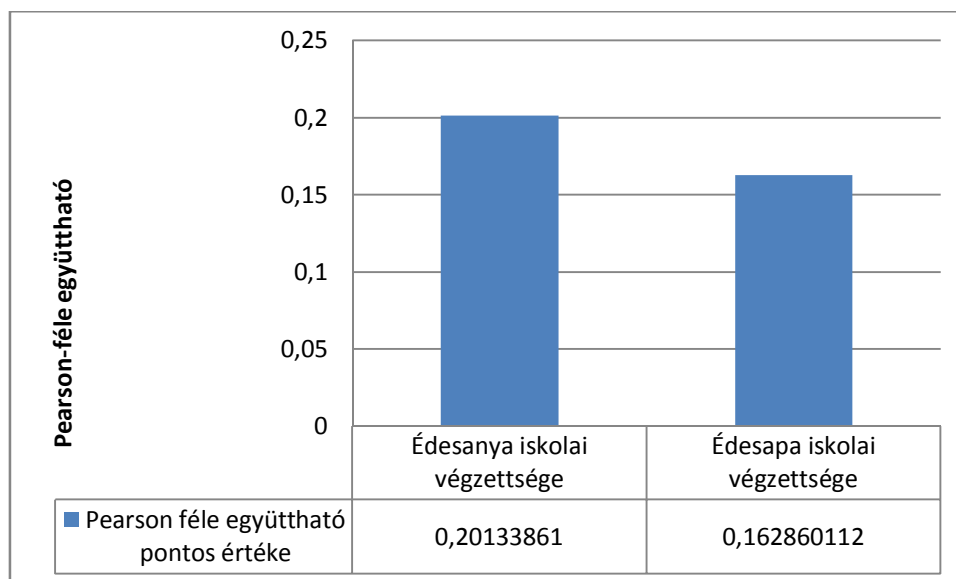

Forrás: Saját felmérés

Többségük egyértelműen, gondolkodás nélkül azt a választ adta, hogy szakmunkásképző intézményben kívánja majd folytatni tanulmányait. (A beszélgetések során a géplakatos, hegesztő, villanyszerelő és szakács szakma volt népszerű téma.) Csupán 10 százalékuk tervezi a felsőoktatási rendszer igénybevételét, amellyel szemben 14 százalékuk szerint teljesen felesleges a tanulás, és már most abbahagynák, ha nem lennének tankötelesek. Itt egyértelműen látható, hogy mennyire eltér a roma diákok tanuláshoz való hozzáállása a jelenlegi „normától”, mely szerint a gimnáziumot főiskola, vagy egyetem követi. Egy másik kérdésre adott válaszok alapján viszont 79 százalékuk szerint hasznos a tanulás, és segít a későbbi életben, boldogulásban!

A diákok életkora és a tanuláshoz való hozzáállása közötti Pearson-féle együttható értéke -0,09639, amely elhanyagolhatóan gyenge érték.. Valószínűleg a gyerekek kiskoruktól fogva ugyanarra a célra törekednek, terveikben nem befolyásolja őket a fejlődés, növekedés.

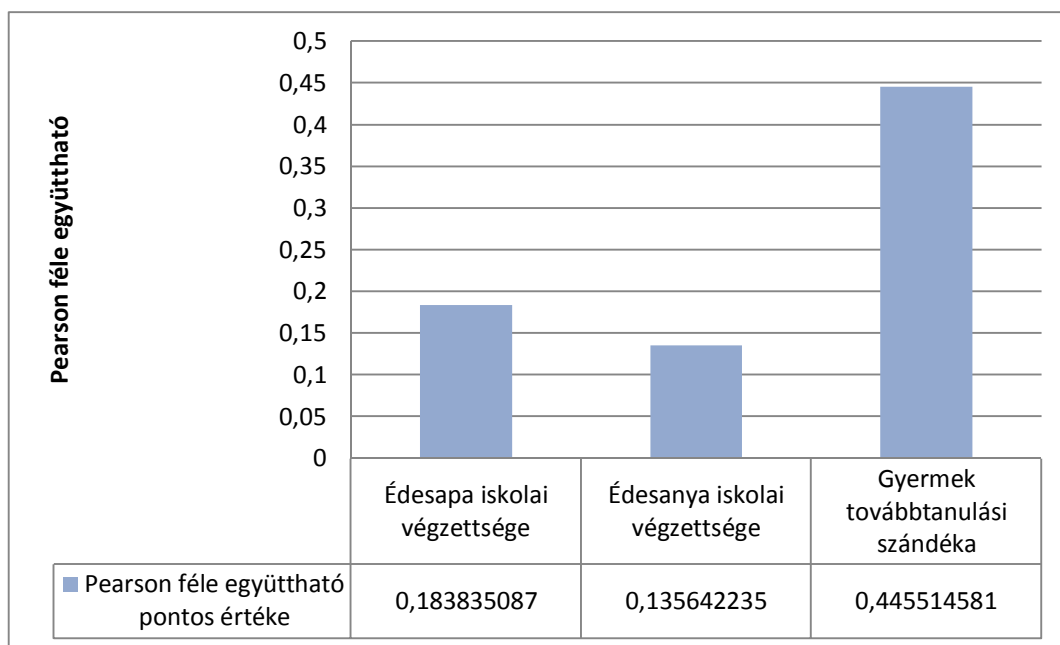
A diákok továbbtanulási szándéka valamint a szülők iskolai végzettsége közötti kapcsolat

Forrás: Saját felmérés

Mint láthatjuk, a továbbtanulási szándék, és a szülők iskolai végzettsége között igen gyenge, ám pozitív irányú kapcsolat van. Azaz valószínűleg ha magasabb a szülők iskolai végzettsége, gyermekük valamivel magasabbra törő célokat szeretne elérni. Az édesanya jobban determinálja a tanulási szándékot, ám úgy gondolom ez várható volt, mivel roma családokról van szó.

A diákok saját lakókörnyezetükről alkotott véleményének összevetése a szülei iskolai végzettségével, valamint a továbbtanulási szándékával

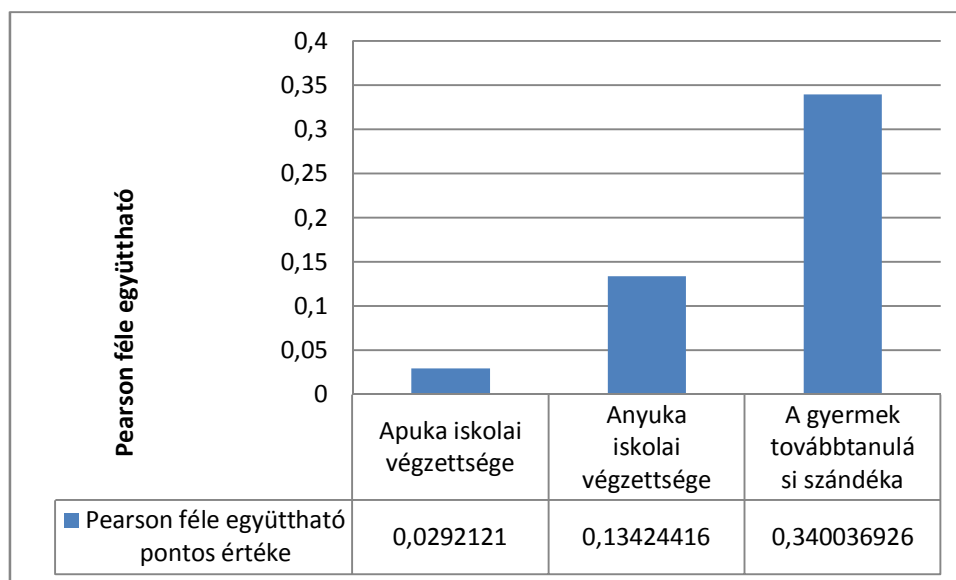

Forrás: Saját felmérés

A fenti diagramból láthatjuk, hogy a szülők iskolai végzettsége és a diákok lakókörnyezetéről alkotott véleménye közötti kapcsolat pozitív, tehát minél magasabb a szülő iskolai végzettsége, a gyermek annál jobban meg van elégedve saját lakókörnyezetével. Észre kell azonban vennünk, hogy ezen kettő együtthatók értéke alacsony, aminek az oka valószínűleg a már említett gyenge kapcsolat a szülők iskolai végzettsége és jövedelemforrása között. Hiszen feltételezhetjük, hogy a lakókörnyezet fenntartásához szükséges jövedelem nagysága csak kis mértékben függ az iskolai végzettségtől.

Az is kiderül, hogy minél jobb a diákok lakókörnyezetének minősítése, annál magasabbra törő céljaik vannak a tanulás terén. Ez is érthető, és várható is volt, mivel egy jól felszerelt, árammal ellátott lakásban, ahol a gyermeknek még külön tere, íróasztala is van, jóval könnyebb elfogadni a tanulást, és adott esetben kedvet is teremthet annak folytatásához.

Milyen kapcsolat van az alábbi mutatók és a között, hogy van-e bárki a diák számára, aki segíti tanulása során ?

Forrás: Saját felmérés

A fenti diagram alapján elmondható, hogy pozitív a kapcsolat a szülők iskolai végzettsége és aközött, hogy van-e bárki a diák számára, aki segíti őt a tanulásban, tehát minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál több esély van rá, hogy akad segítsége a gyermeknek. Ez az érték vélhetően azért ilyen alacsony, mert a roma családok többségében a szülőknek alig általános iskolai végzettségük akad, ebben az esetben pedig nem túl nagy az esély rá, hogy bármiben is tudnák támogatni a gyermeküket. A továbbtanulási szándékkal viszont már erősebb kapcsolatot látunk, így megállapítható, hogy minél inkább részesül támogatásban és segítségben a diák tanulmányai során, annál magasabbra törő céljai vannak a továbbtanulás terén.

Ezenkívül a diákok jelenlegi osztálya és kora alapján kiszámítható volt, hogy a bukási arány 66 %, azaz a diákok 66%-a nem az életkorának megfelelő osztályba jár. Ez az érték igen magas, főleg ha azt nézzük, hogy a kérdőívet kitöltő diákok nagy része még általános iskolás.

7. Összegzés

Mind a primer, mind a szekunder kutatások alapján kijelenthetem, hogy hatalmas elmaradottságok és problémák állnak fenn a roma társadalom nagy részének közvetlen környezete kapcsán. A helyzet összetett és bonyolult, nem lehet megoldást találni egyik napról a másikra. Külső segítség nélkül, önerőből a roma családok nem fognak tudni kitörni a mélyszegénység körülményeiből.

Az esélyegyenlőség kapcsán sajnos azt kell, hogy megállapítsam, hogy nem valósul meg, melynek valószínűleg az alapvető oka az, hogy a társadalmi hátrány mindig újratermelődik. Az oktatás területén belüli esélyegyenlőségről sem beszélhetünk, hiszen országsszerte szegregáció van, nem tartják be a diszkrimináció tilalmát.

Számos olyan szociális probléma áll fenn, amely befolyásolja a gyermek jövőbeni tervét, valamint az iskolában való szereplését. A roma népesség számára az alapfokú végzettség megszerzése, majd az arra épülő szakképzés elvégzése van napirenden az összlakosság szokásaival szemben. Bizonyos tényezők és programok inspirálják és ösztönzik őket a fejlődésre, és az oktatási intézményben való igyekezetre, szorgalomra.

A mélyszegénységben élő családok számára a kitörési lehetőségek igen nagy mértékben korlátozottak. Bizonyos alapítványok, rendezvények és programok igyekeznek segíteni ezeken az embereken. A gyermekek életmódjával kapcsolatban csak akkor lehet elérni áttörő változást, ha az a minta, amelyet otthon látnak, megváltozik, átalakul és fejlődik.

L. Ritók Nóra példája azt bizonyította számomra, hogy csakis komplex módon lehet a kérdésben egészen kicsi lépésekkel is előre haladni. Elszomorító viszont az a tény, hogy az ő (és az országban itt-ott fellelhető hasonló mentalitású emberek) munkája szinte csak az egyéni elhatározáson, kitartáson múlik. Mi lesz azokkal a körzettekkel, ahol nem akad ember, tehetség az irdatlan feladat elvégzésére?

8. Irodalom

1. Albert Levente- Gyulavári Tamás (2002): Nők és férfiak közötti esélyegyenlőség az Európai Unióban és Magyarországon, Felelős kiadó: A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma
2. Becsei József (2005): A magyarországi népesség iskolázottságának területi viszonyai, <http://www.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/baba/Becsei.pdf>
3. Csányi Yvonne – Perlusz Andrea (2001): Integrált nevelés – inkluzív iskola
4. Hablicsek László (2000): Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig, In: Horváth Ágota (szerk.): Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok. Aktív Társadalom Alapítvány & Új Mandátum Kiadó, Budapest
5. Hablicsek László (2007): Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére, Demográfia, 2007. 50. évf. 1. szám
6. Hablicsek László (2007): A roma népesség iskolázottságának területi alakulása: tények és becslések, Kisebbségkutatás, 4.
7. Helységnévkönyv adattár 2010 (magyar nyelven) (XLS). KSH, 2010. január 1.
8. James A. Banks (1993): Education and cultural diversity in the United States
9. Janky Béla (2007): A korai gyermekvállalást meghatározó tényezők a cigány nők körében, Demográfia, 50.évf. 1. szám, Budapest
10. Kárpáti Harsona (2012): A diszkrimináció társadalmi jelentése
11. Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella (szerk.) (2004): A magyarországi cigányság 1971-2003. Gondolat Kiadó - MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest
12. Kemény István – Janky Béla (2003): A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól, In Esély 2003/6, 58-72. o., Hilscher Rezső Alapítvány, Budapest
13. Kemény István (1999): Tennivalók a cigányok/romák ügyében, In Kemény István: A

cigányok Magyarországon, Budapest, 1999b, MTA

14. Kemény István (2004): A magyarországi cigány népesség demográfiája, Demográfia 3-4.
15. Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2008): A roma és nem roma fiatalok középiskolai továbbtanulása, In Kolosi Tamás-Tóth István György (szerk.): Társadalmi riport 2008. 344-362. o.
16. Kertesi Gábor - Kézdi Gábor (2010): Iskolázatlan szülők gyermekei és roma fiatalok a középiskolában, MTA Közgazdaságtudományi Intézet Budapest
17. Kun Mária (2010): Együtt vagy külön? Egy többségi általános iskolában tanító pedagógus roma tanulókkal kapcsolatos vizsgálódásai a mezőtúri általános iskolákban
18. L. Ritók Nóra(2012): Gyermekszeretet, gyermekközpontúság a vizuális nevelésben (mese az „Igazgyöngyben”), www.igazgyongy-alapitvany.hu
19. L.Ritók Nóra (2012): A „szociális iskola” modelljének adaptációs segédanyaga
20. Magyar Agora (2005): Romák és nem romák, romákról és nem romákról, ELTE TáTK ELTE-UNESCO Kisebbségsszociológiai Tanszék
21. Márton Adrienn (2008): Esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód - közoktatási diszkrimináció a roma gyerekek körében
22. Molnár Adrienn (2011): Sajátos nevelési igényű tanulók integrálása az iskolába az Ádám Jenő Általános Iskola példáján keresztül
23. Pásztor István Zoltán- Dr. Pénzes János (2012): Foglalkoztatási krízis és jövedelmi periferezálódás Északkelet- Magyarországon a roma népesség arányainak tükrében, Területi Statisztika, 0018-7828. 15/4. 353-371.
24. Szuhay Péter (2002): Akiket cigányoknak neveznek: akik magukat romának, muzsikusként vagy beásnak mondják, A cigányság társadalomismerete, Iskolakultúra, Pécs, 2002

25. Vascsákné Szkiba Zita (2011): Az esélyegyenlőség kérdése, egy miskolci középiskolában tanuló, sajátos nevelési igényű, roma, és halmozottan hátrányos helyzetű tanulókra vonatkoztatva
26. A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
27. <http://nyomorszeleblog.hvg.hu>
28. <http://igazgyongy-alapitvany.hu>
29. http://index.hu/belfold/2012/05/14/torvenyhozasi_hajra_a_parlamentben/minde_n_szegenyt_erint/
30. www.egyenlobanasmod.hu
31. www.neki.hu/kiadvanyok/eselytelenul/eselyegyenlosegitrv.htm#_ftn2
32. <http://nemzetisegek.bmknet.hu/index.php/cigany>

MELLÉKLETEK

1.sz. melléklet: A roma diákok számára előállított kérdőív minta, mely eredménytelennek bizonyult

Kérdőív roma diákok számára

1. Neme: a) lány b) fiú
2. Kora: _____
3. Jelenlegi helyzete a tanulást illetően:
_____
4. Mi a véleményed az iskoláról?
_____
_____
5. Mi a véleményed a tanulásról?
_____
_____
6. Szerinted segít a tanulás a későbbi életedben?
_____
_____
7. Szeretnél olyan életet, mint a szüleidé? Ha igen, miért? Ha nem, miben változtatnál?
_____
_____
8. Ért már negatív megkülönböztetés származásod miatt? Ha igen, hogyan érintett?
_____
_____
9. Szerinted változna valami, ha nem lennél roma származású? Ha igen, micsoda?
_____
_____
10. Befolyásolnak a nem roma diákok? Ha igen, hogyan? Cselekszel bármit is másképpen emiatt?
_____
_____
_____
11. Tervezed a továbbtanulást? Ha igen, van már bármi konkrét terved? _____
_____
_____
12. Van már elképzelésed, mi leszel, ha nagy leszel? „
_____
_____
13. Hogyan jellemeznéd lakókörnyezetet? Otthon van tanulásra alkalmas hely? Van, aki segít tanulni? Ha igen kicsoda?
_____
_____
_____

2. sz. melléklet: A roma szülők számára előállított kérdőív minta, mely eredménytelennek bizonyult

Kérdőív roma szülők számára

1. Neme: a) nő b) férfi
2. Kora: _____
3. Családi állapota: a) egyedülálló b) kapcsolatban c) élettársi viszony d) házas e) elvált f) özvegy g) egyéb: _____
4. Gyermekai száma: _____
5. Iskolai végzettsége: _____
6. Lakókörnyezet, otthoni körülmények jellemzése:
_____
_____
7. Honnan származik a jövedelme? a) állandó, bejelentett munka b) segélyek c) nem bejelentett (fekete) munka, pl.: napszám d) egyéb, mégpedig:
_____
_____
8. Érte már hátrányos megkülönböztetés munkakeresés/ munkavégzés során?
_____
9. Volt már rá példa, hogy bár Ön alkalmas volt a munkavégzésre (pl.: megfelelő végzettség), mégis elutasították? Ha igen, hogyan történt?
_____
_____
10. Mit javasolna gyermekeinek a tanulással kapcsolatban? Megéri tanulni romaként? Támogatja/segíti őket a tanulásban?
_____
_____
11. Tudja őket pénzügyileg támogatni? _____
12. Az Ön szülei támogatták Önt a tanulás terén?
_____
13. Mennyiben járultak hozzá jelenlegi családi helyzetükhöz az Ön szülei?
_____
_____

3. sz. melléklet: A diákok számára előállított kérdőívminta, melyet sikerült kitölteni

Diákok részére

- 1) Nemed: a) fiú b) lány
- 2) Korod: _____
- 3) Jelenleg hányadik osztályos vagy? _____
- 4) Szüleid iskolai végzettsége: apukádé: _____
(pl.: általános iskola 6osztály) anyukádé: _____
- 5) Szerinted segít a tanulás a későbbi életedben?
  - a) igen, mert
    - 1) így lesz majd megfelelő munkám és így tudok majd megélni
    - 2) okosabb leszek és jobb döntéseket hozok
    - 3) mert a szüleim ezt mondják
  - b) nem, mert :
    - 1) e nélkül is meg tudok élni
    - 2) teljesen felesleges, semmi köze nincs ahhoz, hogy lesz-e munkám
    - 3) a szüleim szerint felesleges
- 5) Történt már valami rossz veled a származásod miatt? (pl.: csúfolódás, lökdösés, elutasítás, kiközösítés)
  - a) nem, még soha nem fordult elő
  - b) igen, előfordult már
  - c) rendszeresen megtörténik velem
- 6) Mi a terved a továbbiakban?
  - 1) Feleslegesnek tartom a tanulást, legszívesebben már most abbahagynám
  - 2) Az általános iskolát el szeretném végezni, aztán nem tanulok tovább
  - 3) Tovább szeretnék tanulni, de nem tudom még pontosan, hogy hol
  - 4) Szakmunkásképző intézményben szeretnék tovább tanulni(pl.: 626)
  - 5) Gimnáziumba szeretnék járni
  - 6) Főiskolára szeretnék járni
  - 7) Egyetemre szeretnék járni
- 7) Milyen a ház, és környezete, amelyben élsz?
  - a) Mindig máshol lakom (pl.: egyszer anyunál, egyszer apunál, vagy más rokonoknál)
  - b) Szívesen élnék máshol, mert: 1) túl kicsi a ház 2) túl nagy a ház 3) túl sokan lakunk egy házban 4) nincsen külön szobám 5) nem elég tiszta 6) nem szeretem a környéket 7) néhány fontos eszköz, tárgy, bútor hiányzik
  - c) Nagyjából meg vagyok elégedve vele
  - d) Minden tökéletes, mindennel meg vagyok elégedve
  - e) Jobb, mint amire vágyok
- 8) Van aki segít neked tanulni?
  - a)igen, mégpedig: 1) szüleim 2) testvérem/testvéreim 3) nagyszülöm/nagyszüleim 4) közeli rokonom 5) magántanár 6) iskolai tanár 7) barát/barátnő/haver
  - b)nem

4.sz. melléklet: A szülők számára előállított kérdőívminta, melyet sikerült kitölteni

Kérdőív szülők számára

- 1) **Neme:** a) férfi b) nő
- 2) **Kora:** _____
- 3) **Családi állapota:** a) egyedülálló b) kapcsolatban c) élettársi viszony d) házas e) elvált f) özvegy g) egyéb, mégpedig _____
- 4) **Gyermekei száma:** _____
- 5) **Iskolai végzettsége:** _____
- 6) **Milyen a ház, és környezete, amelyben él?**
  - a) Mindig máshol lakom (pl.: egyszer testvéremnél, egyszer barátaimnál vagy más rokonoknál)
  - b) Szívesen élnék máshol, mert: 1) túl kicsi a ház 2) túl nagy a ház 3) túl sokan lakunk egy házban 4) nincsen elég tér számomra 5) nem tudom tisztán tartani 6) nem szeretem a környéket 7) néhány fontos eszköz, tárgy, bútor hiányzik
  - c) Nagyjából meg vagyok elégedve vele
  - d) Minden tökéletes, mindennel meg vagyok elégedve
  - e) Jobb, mint amire vágyok
- 7) **Honnan származik a jövedelme?** a) állandó, bejelentett munka b) segélyek c) nem bejelentett (fekete) munka, pl.: napszám d) egyéb, mégpedig: _____
- 8) **Mennyi pénzt keres havonta?** a) 50ezerFt alatt b) 50-70ezerFt között c) 70-90ezer Ft között d) 90-110ezerFt között e) 110-150ezerFt között f) 150ezer Ft felett
- 9) **Volt már rá példa, hogy bár Ön alkalmas volt a munkavégzésre (pl.: megfelelő végzettség), mégis elutasították, mert roma?**
  - a) igen, már volt rá példa
  - b) igen, rendszeresen elutasítanak azért, mert roma vagyok
  - c) nem, még soha nem fordult elő
- 10) **Javasolja gyermekeinek a továbbtanulást? Támogatja, segíti őket?**
  - a) **igen, mert**
    - 1) így tudnak majd megfelelő munkát találni, és megélni
    - 2) azért, hogy jobb élete legyen, mint nekem volt
    - 3) azért, hogy legyen háza, kocsija
  - b) **nem, mert**
    - 1) nem ezen múlik, hogy boldogul-e az életben
    - 2) máshogy jobban lehet pénzt keresni
    - 3) én sem tanultam, ő se tanuljon, nincsen semmi értelme
- 11) **Tudja őket pénzzel támogatni életük során?**
  - a) igen b) nem
- 12) **Az Ön szülei támogatták Önt a tanulás terén?**
  - a) igen b) nem